

**Souhrnná zpráva
o plnění Priorit a postupů vlády
při prosazování rovných příležitostí
pro ženy a muže v roce 2009**

Úřad vlády ČR 2010

SHRNUTÍ: ZPRÁVA O POKROKU

Rovnost žen a mužů nebyla tématem listopadu 1989. Mezi vládní politiky se agenda rovnosti žen a mužů prosadila ve druhé polovině 90. let, za výrazného přispění mezinárodního fóra a podnětů ze strany EU. Od let 1997-98, kdy vláda České republiky přijala první programové dokumenty v této oblasti, došlo k pozitivním posunům na straně veřejné moci a rovněž k zesílení, profesionalizaci a „zasíťování“ občanského sektoru. Vývoj doprovází rychlý rozvoj společenskovedních disciplín, které danou oblast zkoumají.

Rovnost žen a mužů přesto zůstává spíše popelkou. Převažuje tendence spoléhání se na přirozený vývoj společnosti, který přinese žádoucí změny. Do této sféry nejsou směřovány dostatečné zdroje. Současný stav ale ukazuje, že tento předpoklad je mylný. Zároveň je nutné upozornit na závazky, které plynou pro Českou republiku z Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen, podle nichž je ČR povinna aktivně odstraňovat stereotypy a tradiční postoje způsobující diskriminaci žen. Česká republika je v mnoha sledovaných indikátorech postavení žen a mužů na průměru EU nebo za ním zaostává. Podle tří různých indexů genderové rovnosti (gender equality index) se Česká republika z 25 zemí EU (bez Bulharska a Rumunska) umístila na 18., resp. na 21. a 18. místě. Pozitivních změn je dosahováno pomalu. Některé dílčí relativně dobré ukazatele, např. výše zaměstnanosti žen, lze připsat k dobru spíše dávnější minulosti nežli poslednímu svobodnému dvacetiletí.

Předložená zpráva, tak jako každoročně od roku 1998, shrnuje a hodnotí čeho bylo dosaženo v oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže v české společnosti za uplynulý rok. Politiky rovných příležitostí jsou velmi výrazně globalizované a evropeizované, do zprávy je proto zahrnuta mezinárodní a evropská dimenze aktivit a v tomto směru je doplněn i popis institucionálních struktur.

Rok 2009 nebyl z hlediska prosazování rovnosti žen a mužů zlomem, přesto přinesl několik změn a nových trendů. Téma rovnosti žen a mužů napomohlo posunout o něco více do centra pozornosti společnosti české předsednictví EU, s nímž bylo spjato i výrazné zesílení aktivit neziskového sektoru. Předsednictví rovněž dalo České republice možnost prosazovat mnohem důrazněji rovnost žen a mužů na mezinárodním fóru. Posílení tématu rovnosti žen a mužů v zahraniční politice, jejíž vlajkovou lodí je obhajoba lidských práv a podpora demokracie, by se tak mohlo stát trvalejším odkazem českého předsednictví.

Na unijní úrovni byl v roce 2009 nejvýznamnější událostí vstup Lisabonské smlouvy v platnost. Smlouva posílením Evropského parlamentu, zavedením občanské iniciativy a posílením externích politik přináší potenciálně i větší význam unijních politik pro dosahování genderové rovnosti. Symbolickým aktem zahájení nové éry v životě EU rovněž na poli rovnosti žen a mužů bylo slavnostní otevření Evropského institutu pro rovnost žen a mužů v prosinci 2009.

Agenda rovnosti žen a mužů spadala v České republice v roce 2009 do působnosti ministra pro lidská práva Michaela Kocába, který byl i předsedou Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Na vnitrostátní rovině došlo k několika důležitým změnám. Přijetí antidiskriminačního zákona lze považovat za zásadní systémovou změnu v legislativní oblasti. Zákon začíná plnit i normotvornou a osvětovou funkci.

Co se týče plnění konkrétních opatření z Priorit 2009, ukazuje se, že ústřední orgány plní dobře některé dílčí, specifické úkoly, např. v oblasti personální, vzdělávání a na některých úsecích ve své působnosti (např. domácí násilí, obchod se ženami). Problémem ale zůstává celistvé uchopení rovnosti žen a mužů v celé širší působnosti resortů. Nedaří se uplatňovat

strategii genderového mainstreamingu, např. aplikovat genderové rozpočtování (gender budgeting).

V oblasti institucionálního zajištění rovnosti žen a mužů byly realizovány v roce 2009 tři kroky: ustavení pracovních skupin na resortech, které doplnily existující síť kontaktních pracovníků; zřízení nových výborů Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů a rozšíření působnosti veřejného ochránce práv, který bude působit jako tzv. těleso pro rovnost (equality body). Na ochránce se budou moci obracet ženy a muži, kteří se stanou obětí diskriminace, a lze předpokládat, že jeho práce povede v delším horizontu rovněž k pozvednutí práce jiných institucí pověřených ochranou před diskriminací, především inspektorátů práce a úřadů práce.

Těmito kroky se tvoří v institucionální oblasti základ sítě, která by do budoucna měla zahrnout i další aktéry (především na regionální a místní úrovni) a fungovat jako celonárodní fórum pro dialog a spolupráci v této oblasti.

Na úrovni regionální a obecní samosprávy nadále přetrvává stav nedostatečného institucionálního zabezpečení. V roce 2009 byla zpracována Analýza stavu rovných příležitostí pro ženy a muže ve vybraných úřadech samosprávy, která mapuje stav a navrhuje realistická opatření k prosazování změn. Z analýzy, která byla provedena na vzorku 75 úřadů samospráv (z toho 11 krajských úřadů, 16 úřadů obcí II. typu, 31 úřadů obcí II. typu a 17 úřadů obcí I. typu), plyne, že v prosazování rovných příležitostí jsou neaktivnější krajské úřady, které jsou aktivnější než obce III. typu. Pouze jeden krajský úřad má explicitně formulovanou strategii rovných příležitostí žen a mužů, kterou pravidelně vyhodnocuje. Pouze 4% všech úřadů mají definovány konkrétní priority a opatření v oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže, ve všech případech jde o krajské úřady.

Opatření Priorit z roku 2009 položila důraz na zvýšení podílu žen v rozhodovacích pozicích a v politickém životě. V roce 2009 byla následně otevřena politická diskuse a zahájeny odborné práce ke zvýšení zastoupení žen v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, v zastupitelstvech krajů a hlavního města Prahy. Prosazení reformy volebních zákonů se sice pozdrželo, mj. i z důvodu složitějšího nalezení jejich optimální podoby, viz podrobnější popis v kap. 2. 4. 2., ale tato situace není překvapivá. Podobné reformy se ani jinde neprosazují snadno. Při přípravě volebních zákonů se otevřela otázka současného ústavního rámce ve vztahu k rovnosti žen a mužů a jeho možné změny. Aktuální otázkou je, zda by současný ústavní rámec garantující zásadu rovnosti (nediskriminace), neměl být doplněn o nějakou podobu ustanovení o podpoře rovnosti žen a mužů ze strany státu.

Jedním z klíčů k dosahování rovnosti žen a mužů je posílení ekonomické nezávislosti žen. Zde však převládá stagnace, což dokládají dostupná srovnání se zeměmi EU. Míra zaměstnanosti žen je stále nižší než průměr za všechny členské země EU. Česká republika také patří mezi sedm členských zemí, kde se rozdíl v zaměstnanosti žen a mužů v období mezi léty 2003 a 2008 zvýšil. Na konci roku 2008 činil tzv. „gender pay gap“ v České republice v průměru 26% (v mediánu 20,7%). V celé EU činil v roce 2007 asi 17,6%. Současný rozdíl v odměňování žen a mužů je varovný. Nelze než opakovaně konstatovat, že stále existují značné rozdíly v přístupu mužů a žen na trh práce, v zaměstnanosti a v odměňování.

Základní problém sladování rodinného a pracovního života v České republice lze charakterizovat jako oddělenost světa rodiny a práce: „Český sociální stát funguje na principu oddělených světů, kdy svět práce a svět péče a rodiny jsou pro ženy a pro muže, kteří chtějí na péči participovat, definovány jako v zásadě neslučitelné. Přitom na evropské úrovni je

zaměstnanost žen, která nevyklučuje zakládání rodin a péči o děti, součástí politik zaměstnanosti.“¹

Jak konstatovala zpráva OECD z jara 2010, nastavení systému, který je výrazně vychýlen k poměrně dlouhé ekonomické deaktivaci rodičů, není problémem jen z pohledu rovnosti žen a mužů, ale je i čistě ekonomickým problémem. Současné nastavení systému způsobuje, že matky malých dětí opouštějí pracovní trh na dlouhé roky, což má mnohonásobné negativní dopady, jako jsou např. ekonomická závislost pečujících žen, obtížná reintegrace na trhu práce, nezaměstnanost, přerušování a zpomalení kariérního růstu a nižší důchody. Na základě opatření uloženého v Prioritách pro rok 2009 bylo téma reformy péče o děti do tří let potvrzeno jako problém a byly zmapovány možnosti a podmínky změny. Vláda následně rozhodla, že odpovědné instituce se budou nadále zabývat dílčím řešením – možností širšího zařazování dětí do mateřských škol od dvou let věku. V oblasti sladování rodinného, osobního a pracovního života celkově přetrvávají bariéry systémového charakteru.

Pro sladování pracovního, soukromého a rodinného života je vedle dostatečné nabídky dostupné nerodinné péče o malé děti klíčová také nabídka flexibilních pracovních úvazků. V české společnosti stále převažuje neflexibilní plná pracovní doba s přesně daným začátkem a koncem. České ženy mají obecně méně flexibilní zaměstnání než muži, vyjma zkráceného pracovního úvazku, který je v současné době v České republice převažující formou flexibility pracovní doby. Na zkrácený pracovní úvazek pracuje více žen než mužů – k třetímu čtvrtletí 2009 to bylo 70,09% žen z celkového počtu osob se zkráceným úvazkem. Předkládaná zpráva poukazuje na základě nejnovějších českých a rakouských studií na možná rizika. Tento model znamená nižší příjem, který často nezajišťuje existenční soběstačnost, omezeny jsou možnosti dalšího vzdělávání a postupu do vyšších pozic, částečný úvazek není dobře slučitelný s prací ve vedoucích funkcích. Je nezbytné hledat cesty ke zlepšení kvality práce na zkrácený pracovní úvazek a je potřeba se zaměřit na využívání zkrácených pracovních úvazků jak muži tak ženami.

V roce 2009 nadále pokračovala práce na zvyšování prevence domácího násilí a obchodu s lidmi, dvou oblastí, kde se situace v posledních letech zlepšila za výrazného přispění nevládního sektoru a též díky systematické činnosti ministerstva vnitra. Významnou skutečností, která tuto oblast do budoucna ovlivní, bylo zahájení jednání o přípravě úmluvy Rady Evropy o potírání násilí na ženách a domácího násilí. Úmluva počítá s vytvořením národního koordinačního orgánu a monitorovacího mechanismu, a tím přispěje rovněž k vytvoření systematictějšího přístupu v této oblasti.

Podpořeny a zviditelněny českým předsednictvím EU byly rovněž aktivity občanského sektoru. Projevuje se zřetelná tendence k zintenzivnění spolupráce mezi veřejnou mocí a neziskovými organizacemi. Rýsuje se možnost vytvoření širší advokační sítě. Její uzly budou vedle neziskových organizací též instituce zabývající se prosazováním rovnosti žen a mužů na vládní straně. Zatím ale není oblast koncepčně uchopena. V důsledku rozpočtových škrtnů se horší situace ve financování neziskového sektoru.

Předkládaná zpráva je pokusem o nalezení optimálnější varianty monitorování stavu rovnosti žen a mužů, soubor navrhovaných opatření ale výrazně navazuje na předchozí opatření. Zásadnější změnu by měla přinést dlouhodobější strategie rovnosti žen a mužů (Priority 2011-2015), jejíž zpracování se předpokládá ve druhé polovině roku 2010. Bez nové vize rovnosti žen a mužů, a vůle ji uskutečnit, nelze zásadní zlom v postavení žen a mužů očekávat.

¹ Křížková, A., Vohlídalová, M. (2009), s. 53.

OBSAH

SHRnutí: ZPRÁVA O POKROKU	3
1. ÚVOD	7
2. ROVNOST ŽEN A MUŽŮ V ČESKÉ REPUBLICE (2009)	9
2.1. ÚSTAVNÍ, EVROPSKÁ A MEZINÁRODNÍ VÝCHODISKA POLITIKY ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ PRO ŽENY A MUŽE	9
2.2. PRIORITNÍ OBLASTI A CÍLE POLITIKY ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ	12
2.3. PROSAZOVÁNÍ ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ PRO ŽENY A MUŽE JAKO POLITIKY VLÁDY	15
2.4. VYROVNÁNÍ PODÍLU ŽEN A MUŽŮ NA MOCI A V ROZHODOVACÍCH PROCESECH	17
2.4.1. Podpora vyrovnaného zastoupení žen a mužů v rámci ústředních orgánů státní správy	18
2.4.2. Rovné zastoupení žen a mužů v řídicích veřejných a politických funkcích	19
2.4.3. Pozitivní akce ve formě legislativních opatření na podporu rovného zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích.....	19
2.4.4. Postoje veřejného mínění k otázce rovného podílu žen na moci a rozhodovacích procesech	21
2.4.5. Shrnutí	22
2.5. INSTITUCIONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ	22
2.5.1. Mezinárodní a evropská dimenze institucionálního zabezpečení	23
2.5.2. Orgány na vládní a ministerské úrovni a v Parlamentu ČR	24
2.5.2.1. Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů a centrální koordinační jednotka	24
2.5.2.2. Výbor pro prevenci domácího násilí	25
2.5.2.3. Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice	25
2.5.2.4. Výbor pro institucionální zabezpečení rovných příležitostí pro ženy a muže	25
2.5.2.5. Výbor pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života	25
2.5.2.6. Orgány Parlamentu ČR	26
2.5.3. Gender equality body.....	26
2.5.4. Kraje a obce	26
2.5.5. Shrnutí	27
2.6. EKONOMICKÉ POSTAVENÍ ŽEN, POSÍLENÍ EKONOMICKÉ NEZÁVISLOSTI ŽEN VČETNĚ VYTVÁŘENÍ CELOSPOLEČENSKÝCH PODMÍNEK PRO SLADĚNÍ PRACOVNÍHO, SOUKROMÉHO A RODINNÉHO ŽIVOTA	28
2.6.1. Ekonomické postavení žen	28
2.6.2. Sladování pracovního, soukromého a rodinného života	30
2.6.3. Zajištění péče o děti předškolního věku	32
2.6.4. Shrnutí	33
2.7. DŮSTOJNOST A INTEGRITA ŽEN, ODSTRANĚNÍ NÁSILÍ ZALOŽENÉHO NA POHLAVÍ A OBCHODOVÁNÍ S LIDMI	34
2.7.1. Domácí násilí.....	34
2.7.2. Obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi.....	40
2.7.3. Shrnutí	41
2.8. PŘEKONÁNÍ GENDEROVÝCH STEREOTYPŮ	42
2.8.1. Příjmení žen.....	43
2.8.2. Shrnutí	44
2.9. PROSAZOVÁNÍ ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ VE VNĚJŠÍCH VZTAZÍCH	44
2.9.1. Shrnutí	46
2.10. DALŠÍ AKTUÁLNÍ TÉMATA	47
2.10.1. Role nestátních subjektů, akademické obce a občanské společnosti v prosazování rovnosti žen a mužů.....	47
2.10.2. Rovné příležitosti žen a mužů ve vědě a výzkumu	49
3. ZÁVĚR	50
4. POUŽITÁ LITERATURA:	52

1. ÚVOD

Rovnost žen a mužů nebyla tématem listopadu 1989. Mezi vládní politiky se rovnost žen a mužů prosadila teprve ve druhé polovině 90. let za výrazného přispění mezinárodního fóra a podnětů ze strany EU. Od roku 1997, kdy vláda přijala první programový dokument pro dosahování rovnosti žen a mužů, došlo nejen k výrazným posunům na straně veřejné moci, ale rovněž k zesílení, profesionalizaci a „zasítování“ občanského sektoru. Vývoj doprovázel rychlý rozvoj společenskovedních disciplín, které danou oblast zkoumají (především „gender studies“) na akademických pracovištích.

Rovnost žen a mužů přesto zůstává nesnadnou politickou oblastí. Na jedné straně je širokým spektrem demokratických sil přijímána teze, obsažená rovněž v ústavním pořádku České republiky, že rovnost žen a mužů je základním prvkem a hodnotou moderní liberální a demokratické společnosti. Rovnost žen a mužů je otázkou spravedlnosti a nezbytným předpokladem rozvoje potenciálu každého jednotlivce. Je rovněž podmínkou dosažení hospodářského růstu a sociálního pokroku, vysokého stupně zaměstnanosti a sociální soudržnosti.

Na druhé straně ale nejsou do této oblasti směřovány dostatečné zdroje a projevuje se silná tendence spoléhání se na přirozený vývoj společnosti, který přinese žádoucí změny. Zapomíná se, že ekonomický a mocenský vzestup žen, který je považován za největší sociální změnu 20. století, je výsledkem boje za rovnoprávnost, jenž zatím nedosáhl svého cíle. Dosažení rovnosti žen a mužů je proto nadále naléhavým úkolem a výzvou pro českou společnost. Pozitivní změny jsou ale doposud dosahovány jen velmi pomalu a v některých oblastech převládá stagnace. Dokládá to srovnání situace v České republice s jinými zeměmi EU. Česká republika je v mnoha sledovaných indikátorech postavení žen a mužů na průměru nebo za ním dokonce zaostává, jako je tomu např. v překonávání rozdílného odměňování žen a mužů. Vypovídající je také to, že podle tří různých indexů genderové rovnosti (gender equality index) se Česká republika z 25 zemí EU (bez Bulharska a Rumunska) umístila na 18., resp. 21., a 18. místě.²

Předložený materiál, tak jako každoročně od roku 1998, shrnuje a hodnotí čeho bylo dosaženo v oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže v české společnosti za uplynulý rok. Vzhledem ke svému poslání, jímž je vytyčení a zhodnocení plnění priorit a postupů vlády, není souhrnnou informací o stavu dosahování rovnosti v celé společnosti. Soustřeďuje se především na činnost ministerstev a dalších úřadů v oblastech, které jsou (či byly v minulosti) označeny vládou jako prioritní. Potřeba komplexnějšího monitorování a vyhodnocování genderové rovnosti ve všech oblastech je však nepopiratelná. Proto se nově navrhuje, aby při zachování tradičního názvu „Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže“ (dále jen „Priority“) byla do budoucna zpracovávána každoročně zpráva o rovnosti žen a mužů v České republice za uplynulý rok, která bude doplněna informací o plnění úkolů. Smyslem zprávy bude nejen výstižně a pokud možno i komplexně popsat stav, ale také poukázat na nové, zatím neřešené aspekty a problémy rovnosti žen a mužů.

Předkládaná souhrnná zpráva je členěna následovně: Po úvodu pokračuje shrnutím východisek, prioritních oblastí a cílů politiky rovných příležitostí pro muže a ženy. Návazně popisuje současný stav rovných příležitostí v klíčových oblastech. Tato část má za cíl přinést

² Löffström, A. (2009): Gender equality, economic growth and employment 2009, s. 46. Studie byla zpracována za švédského předsednictví a byla financována švédským ministerstvem pro Integraci a genderovou rovnost. Konkrétně jde o GDI = Gender Development Index (OSN) – 18. místo; GGG = Global Gender Gap Index (World Economic Forum) – 21. místo; EU-GEU = EU Gender Equality Index (Plantenga et al 2009) – 18. místo.

současný pohled na daný úsek, popsat historii přístupu k němu a naznačit dilemata, která bude potřeba řešit. Důraz je přitom kladen na aktuální stav a jeho změny za uplynulý rok. Od této části se odvíjí i úkoly, které předkladatel navrhuje uložit jednotlivým resortům. Jedním z klíčových úkolů je zpracování nové, dlouhodobé (pětileté) strategie prosazování rovnosti mužů a žen (dále jen „Priority 2011-2015“). Opakování dosavadní formy zpracování Priorit má dlouhou tradici, naráží ale narůstajícím odstupem od zpracování výchozích (a každoročně aktualizovaných Priorit) v roce 1998 na své meze. Současný stav znamená ztrátu důraznosti a roztržitost; pro veřejnost je obtížné se zorientovat, jaké jsou klíčové strategické cíle vlády. Priority tak neplní dobře komunikační a osvětovou funkci. Ani dílčí pokus o změnu struktury dokumentu v roce 2009 nepřinesl jednoznačný efekt - členění opatření dle prioritních oblastí bylo nahrazeno řazením úkolů dle resortů, obecné cíle ale byly formulovány jen velmi abstraktně a opatření naopak příliš konkrétně. V rozporu se zamýšleným účinkem se tak z Priorit vytratily konkrétní strategické cíle.

Příští Priority 2011-2015 by měly mít podobu přehledného koncepčního dokumentu, který bude jasně artikulovat rovnost žen a mužů jako průřezovou celospolečenskou hodnotu, určí klíčové oblasti, principy a strategické cíle dosahování rovnosti žen a mužů v horizontu pěti let. Priority 2011-2015 by měly vytvářet rámec pro začlenění dlouhodobých opatření na úrovni vlády a pro stanovení nových, aktuálních úkolů, které budou i nadále aktualizovány dle potřeby jednou ročně. Na Priority 2011-2015 by měly navazovat koncepční dokumenty jednotlivých resortů a na úrovni územích samospráv. Tento postup je vhodný také v návaznosti na dění v EU. Evropská komise zveřejní na podzim letošního roku nový Plán pro dosahování rovnosti žen a mužů na léta 2011 – 2015³ a v první polovině roku 2010 bude přijata i nová desetiletá strategie EU pro zaměstnanost a růst (Strategie EU 2020). K přípravě dobré strategie je však zapotřebí souhry tří prvků: vůle vlády politiku rovných příležitostí uchopit nově, jasná vize a vyjednávání se všemi zainteresovanými stranami. Předkládaná zpráva by měla být pro novou strategii východiskem. Proto vedle popisu současného stavu a změn poukazuje i na otázky, jimiž by se měla příští strategie zabývat.⁴

Zpráva je doplněna přílohami. Nejrozsáhlejší příloha IVa představuje souhrn informací o plnění úkolů zadaných usnesením vlády ze dne 20. července 2009 č. 964. Tato část má primárně *monitorovací* funkci – informuje vládu i veřejnost o aktivitách ministerstev a dalších úřadů při naplňování zadaných úkolů. Další přílohy zachycují činnost Českomoravské konfederace odborových svazů, Svazu průmyslu a dopravy a činnost neziskových organizací (přílohy IVb, IVc a IVd). Příloha (IVe) obsahuje přehled indikátorů EU ke sledování naplňování tzv. Pekingské akční platformy. Indikátory zatím směřují do devíti oblastí a práce na jejich tvorbě v EU pokračuje. Je proto žádoucí, aby byl sběr relevantních dat a informací vyhodnocen a rozšířen. Zpráva je doplněna o klíčová statistická data (příloha IVf).

³ Podobu budoucího plánu načrtává Charta žen (A Women's Charter) přijatá Evropskou komisí u příležitosti Mezinárodního dne žen dne 8. března 2010. Lze z ní dovodit tato budoucí prioritní témata: stejná ekonomická nezávislost mužů a žen; stejná odměna za stejnou práci a za práci stejné hodnoty; rovnost v rozhodování; důstojnost, integrita a násilí založené na pohlaví; rovnost žen a mužů vně EU.

⁴ Souhrnná zpráva (III.) má tedy hybridní povahu: je shrnutím plnění dosavadních prioritních úkolů, současně ale diskutuje možné příští strategické cíle. Tato podoba je podmíněna konkrétními okolnostmi vzniku dokumentu v roce 2010; neměla by se však stát vzorem pro zpracování Priorit do budoucna.

2. ROVNOST ŽEN A MUŽŮ V ČESKÉ REPUBLICE (2009)

2.1. Ústavní, evropská a mezinárodní východiska politiky rovných příležitostí pro ženy a muže

Politika rovných příležitostí pro ženy a muže vlády České republiky je formulována v mantinelech daných ústavním pořádkem České republiky, mezinárodním právem na globální a regionální úrovni (OSN, Rada Evropy), a také stále výrazněji právem a politikami Evropské unie.⁵ Tyto rámce se při formulaci konkrétních politik na exekutivní či zákonné rovině jeví jako dané. Strategie prosazování rovnosti žen a mužů nemůže vidět v mezinárodním a evropském právu jen rámce národních politik, ale musí v nich vidět i nástroje k jejich prosazování. Ani ústavní rámce nejsou nezměnitelné – a platí tedy, že i ústavní pravidla (s výjimkou těch, která určují podstatné náležitosti demokratického právního státu) mohou být předmětem úvah o změně, s cílem účinnějšího prosazování rovných práv a šancí pro ženy i muže. Aktuální otázkou, otevřenou v uplynulém roce v diskusi o reformě volebních zákonů (viz dále), je, zda by současný ústavní rámec, který garantuje zásadu rovnosti (nediskriminace), neměl být doplněn o nějakou podobu ustanovení o podpoře rovnosti žen a mužů ze strany státu.

Ústavní rozměr rovnosti žen a mužů se v českém (československém) právu objevuje již v roce 1920. Ústavní listina Československé republiky (č. 121/1920 Sb.) obsahovala v čl. 106 odst. 1 ustanovení, že „Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.“ Dávala tak jasný programový pokyn k překonání historických nerovností. V současném ústavním pořádku je zásada rovnosti žen a mužů promítnuta do ustanovení Listiny základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.), která garantuje svobodu a rovnost v důstojnosti i v právech a rovnost v požívání základních práv a svobod všem bez ohledu na pohlaví.⁶ Tato ustanovení určují, že rovnost bez ohledu na pohlaví je nezadatelným a nezadatelným právem každého. Ústavní princip zákazu diskriminace na základě pohlaví byl v roce 2009 rozvinut antidiskriminačním zákonem, který nabyl účinnosti dne 1. září 2009.⁷

Hodnota rovnosti v důstojnosti a v právech, bez ohledu na pohlaví, je ústavním východiskem politiky rovných příležitostí pro muže a ženy; úkolem politiky rovných příležitostí je nalézání účinných nástrojů a vhodných cest pro dosahování rovnosti ve všech sférách života společnosti v praxi.

Mezinárodní a evropské právo se staly impulsem ke tvorbě domácí strategie pro dosahování rovnosti žen a mužů koncem 90. let minulého století. Stav, kdy podněty přicházejí dominantně z těchto rovin, stále trvá. Politiky rovných příležitostí jsou velmi výrazně globalizované a evropeizované.

Klíčovou mezinárodní smlouvou pro dosahování rovnosti žen a mužů na **globální úrovni** je Úmluva OSN o odstranění všech forem diskriminace žen.⁸ Česká republika v roce 2009

⁵ V případě práva a politik EU dochází k prolínání obou toků (evropeizaci) politik. To je dáno též faktem, že EU, na rozdíl od federálních států (např. USA) má jen velmi omezené unijní exekutivní a soudní orgány a realizaci unijních politik svěřuje vnitrostátním orgánům.

⁶ Čl. 1 a 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

⁷ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Viz též Souhrnná zpráva 2008.

⁸ Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, New York, 18. 12. 1979. Úmluva vstoupila v platnost na základě svého článku 27 odst. 1 dnem 3. září 1981. Pro Československou socialistickou republiku vstoupila

předložila Výboru pro odstranění diskriminace žen (monitorovací orgán) 4. a 5. periodickou zprávu o plnění úmluvy;⁹ na podzim 2010 Výbor tuto zprávu projedná.

Vedle Úmluvy, jako nástroje mezinárodního práva, je klíčovým prvkem OSN práce Komise pro postavení žen (The Commission on the Status of Women - CSW), která je komisí Hospodářské a sociální Rady (ECOSOC).¹⁰ Komise byla Valným shromážděním OSN pověřena, aby se zabývala naplňováním globálního akčního plánu pro dosahování rovnosti žen a mužů, tzv. Pekingskou deklarací a Pekingskou akční platformou, které byly přijaty na 4. světové konferenci OSN o ženách (4.-15. září 1995).¹¹ **Pekingská akční platforma**, která definuje strategické cíle a postupy pro zlepšení postavení žen ve světě, byla přijata za důrazné podpory členských zemí EU a vedle primárního práva EU je výraznou inspirací a zdrojem podnětů pro rozvoj politik EU v této oblasti. Rok 2009 byl rokem příprav pro zhodnocení stavu naplňování „Pekingu“ po 15 letech; toto téma dominovalo švédskému předsednictví EU ve 2. polovině roku 2009.¹²

Na globální úrovni OSN směřuje do oblasti rovnosti žen a mužů bezpočet aktivit a iniciativ, které jsou realizovány řadou institucí a agentur.¹³ Koncem desetiletí se objevují úvahy o tom, že systém OSN by mohl fungovat lépe, pokud by byla vytvořena – na základě stávajících institucí – jedna klíčová genderová entita. Valné shromáždění OSN přijalo v této věci v listopadu 2009 Rezoluci A/RES/63/311. Česká republika návrh na ustavení genderové entity uvítala.

Ochrana lidských práv žen je také tématem práce Rady OSN pro lidská práva, kde v této době Česká republika působí jako pozorovatel. Rada OSN pro lidská práva řídí mandát zvláštní zpravodajky proti násilí na ženách, jeho příčinách a následcích. Česká republika se na otázku nediskriminace žen a boj proti domácímu násilí dlouhodobě zaměřuje v rámci svého vystupování v mechanismu Univerzálního přezkumu stavu lidských práv.¹⁴

Otázkami postavení žen se na **regionální úrovni** zabývá **Rada Evropy**, která je nejstarším evropským integračním uskupením. V rámci systému Rady Evropy neexistuje – na rozdíl od úrovně OSN – úmluva, která by postihovala problematiku odstraňování diskriminace žen komplexně. Při prosazování zákazu diskriminace plní důležitou roli systém Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (zejména čl. 14 – zákaz diskriminace a Protokol č. 7 upravující rovnost žen a mužů v manželství).¹⁵ V Radě Evropy ale existují významné

v platnost v souladu se svým článkem 27 odst. 2 dnem 18. března 1982. Úmluva definuje diskriminaci žen jako „jakékoli činění rozdílu, vyloučení nebo omezení provedené na základě pohlaví, jehož důsledkem nebo cílem je narušit nebo zrušit uznání, požívání nebo uplatnění ze strany žen, bez ohledu na jejich rodinný stav, na základě rovnoprávnosti mužů a žen, lidských práv a základních svobod v politické, hospodářské, sociální, kulturní, občanské nebo jiné oblasti.“

⁹ Viz usnesení vlády ČR ze dne 9. března 2009 č. 275 ke Čtvrté a páté periodické zprávě o plnění Úmluvy Organizace spojených národů o odstranění všech forem diskriminace žen.

¹⁰ Komise se schází jednou ročně, má 45 členů (členských států OSN) ustanovených na základě rovnoměrného geografického zastoupení.

¹¹ Český překlad – viz <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Peking-1995.pdf>

¹² Aktivity EU směřující k naplňování Pekingské akční platformy shrnuje publikace vydaná za SE PRES Beijing + 15: The Platform for Action and the European Union. Report from the Swedish Presidency of the Council of the European Union. 2009.

¹³ Jsou to např.: The Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women, the Division for the Advancement of Women, the United Nations Development Fund for Women (UNIFEM) and International Research and Training Institute for the Advancement of Women (INSTRAW).

¹⁴ Jde o mechanismus, jehož pomocí Rada OSN pro lidská práva posuzuje stav lidských práv ve všech členských státech OSN vždy jednou za 4 roky.

¹⁵ O Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách, zásadní judikatuře a stížnostech vůči ČR podává informace vždy výroční Zpráva o stavu lidských práv v ČR.

normotvorné aktivity zaměřené na specifické otázky postavení žen. V roce 2009 byla zahájena jednání o přijetí úmluvy Rady Evropy o potírání násilí na ženách a domácího násilí.¹⁶ Tato aktivita navazuje na Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec(2005)2 o ochraně žen před násilím, jehož implementaci Rada Evropy monitoruje. Podobně jako doporučení má i úmluva¹⁷ zahrnovat široké spektrum genderově podloženého násilí, tj. násilí, které způsobuje nebo může způsobit fyzickou nebo psychickou újmu nebo utrpení. Bude postihovat genderově podložené násilí páchané nejen v rodině, ale i na veřejnosti, jako mohou být např. sexuální obtěžování či znásilnění, trestné činy spáchané ve jménu cti, mrzačení ženských pohlavních orgánů či nucená manželství. Úmluva bude pokrývat i domácí násilí vůči všem obětem, bez zřetele na pohlaví (v tom se její záběr liší od citovaného doporučení). Úmluva počítá s ustavením vlastního monitorovacího mechanismu, zajišťujícího dodržování úmluvy, a rovněž s existencí (zřízením či pověřením) národní struktury pro její implementaci. V návaznosti na přijetí úmluvy bude nutné konsolidovat současné roztržité aktivity v této oblasti, určit implementační struktury a rozšířit systematické aktivity států o otázky, jež dosud nejsou systematicky sledovány (např. mrzačení ženských pohlavních orgánů).

Nejdynamičtějším aktérem na nadnárodní úrovni je **Evropská unie**. Přínos EU pro prosazování rovnosti žen a mužů, a to již od založení Evropského společenství v roce 1957, je klíčový. V současné době má EU rozvinutou genderovou architekturu, která zahrnuje primární a sekundární právo, instituce a politiky, které jsou prosazovány za pomoci finančních fondů. Tato struktura je považována za nejprogresivnější na světě.¹⁸ Současnou legislativu EU (především sekundární právo) popisují předchozí souhrnné zprávy,¹⁹ proto se zde omezíme na popis nejnovějšího vývoje.

Pro EU bylo nejvýznamnější událostí roku dokončení procesu ratifikace **Lisabonské smlouvy** a její následný vstup v platnost k 1. prosinci 2009. Lisabonskou smlouvou byly převzaty do reformovaného smluvního rámce EU (Smlouvy o EU - SEU a Smlouvy o fungování EU - SFEU) všechny dosavadní články upravující rovnost žen a mužů. Podle čl. 2, 3 SEU a čl. 8 SFEU je rovnost žen a mužů hodnotou, na níž je Unie založena; podpora rovnosti žen a mužů je jejím cílem; EU při všech svých činnostech usiluje o odstranění nerovností a podporuje rovné zacházení pro muže a ženy. Stejně tak byla inkorporována i další dosavadní ustanovení upravující možnost přijímání antidiskriminačních politik (čl. 19 SFEU) a zásada stejné odměny žen a mužů za stejnou nebo rovnocennou práci (čl. 157 SFEU). Nově se stala součástí primárního práva EU i Listina základních práv EU, kde je rovnost žen a mužů věnován čl. 23. Lisabonská smlouva nepřinesla na první pohled v oblasti rovnosti žen a mužů výrazné změny, celkovým posílením EU, větší rolí Evropského parlamentu, zavedením občanské iniciativy a posílením externích politik ale zesílil potenciálně i význam unijních politik dosahování genderové rovnosti.²⁰

Vedle završení jedné fáze vývoje primárního práva pokračovalo v roce 2009 v EU i projednávání dvou **připravovaných aktů sekundárního práva** – návrhu směrnice o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné a návrhu směrnice o zlepšení postavení těhotných žen a kojících matek v zaměstnání.²¹

¹⁶ Za tímto účelem ustavil Výbor ministrů Rady Evropy ad hoc Výbor pro předcházení a potírání násilí na ženách a domácího násilí (CAHVIO) a vymezil jeho mandát, viz doc. CAHVIO 2009 (1) ze dne 23. února 2009.

¹⁷ Návrh úmluvy je obsažen v dokumentu CAHVIO (2009) 32 prov. z 15. října 2009.

¹⁸ Ruminska-Zimny, E., 2009, s. 5.

¹⁹ Viz Souhrnná zpráva o plnění Priorit v roce 2008, s. 13-14.

²⁰ Srv. Ruminska-Zimny, E., 2009, s. 14

²¹ Návrh směrnice o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné a o zrušení směrnice 86/613/EHS (KOM(2008)636) a návrh směrnice, kterou se mění směrnice Rady 92/85/EHS o zavádění opatření pro zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci těhotných zaměstnankyň a

Druhý návrh může u nás podpořit trend směřující ke zkrácení rodičovské dovolené za současného zvýšení finanční podpory v mateřství.

Z významných politických dokumentů přijala za českého předsednictví Rada EU závěry s názvem „Rovné příležitosti pro ženy a muže v aktivním a důstojném stárnutí“, které byly schváleny 8. června 2009.

Z hlediska politického cyklu (ustavení agendy – formulace politik - realizace politik - vyhodnocení) je význam mezinárodních organizací dominantní především ve fázi ustavení agendy a vyhodnocování politik; aktivity EU se naopak do jisté míry prolínají všemi fázemi.²²

2. 2. Prioritní oblasti a cíle politiky rovnosti žen a mužů

Vzhledem k již naznačené vysoké míře globalizace a evropeizace oblasti rovných příležitostí žen a mužů jsou již od vzniku aktivní vládní politiky prosazování rovných příležitostí v letech 1997-1998 vytyčovány prioritní oblasti v návaznosti na Pekingskou akční platformu, která stanovila dvanáct klíčových oblastí.²³ Později byl zohledněn i strategický dokument Evropské komise - Plán pro dosažení rovného postavení žen a mužů 2006-2010.²⁴

První národní akční plán z roku 1998 stanovil jako priority tyto oblasti 1) prosazování rovnosti žen a mužů jako vládní politiky, 2) právní zabezpečení předpokladů rovných příležitostí pro ženy a muže a zvyšování úrovně právního vědomí, 3) zajištění rovných příležitostí pro ženy a muže v ekonomické aktivitě, 4) vyrovnání sociálního postavení žen a mužů pečujících o děti a potřebné členy rodiny, 5) zohledňování žen z jejich reprodukční funkce a fyziologických odlišností, 6) potlačování násilí páchaného na ženách, 7) sledování a vyhodnocování účinnosti uplatňování principu rovných příležitostí pro muže a ženy. Tyto prioritní oblasti zůstaly stejné až do roku 2008. V uplynulém roce došlo k pokusu o dílčí revizi struktury Priority, avšak prozatím nebyly vytyčeny nové strategické cíle. V předkládaném materiálu se zpracovatel přiklonil ke kompromisu. Základní strukturu zprávy tvoří oblasti, které vycházejí z prioritních oblastí uvedených výše, jsou ale doplněny některými novými tématy.

Prioritními oblastmi, zachycenými ve zprávě o plnění Priorit, jsou:

- ◆ prosazování rovnosti žen a mužů jako politiky vlády
- ◆ vyrovnání podílu žen na moci a v rozhodovacích procesech
- ◆ institucionální zabezpečení rovnosti žen a mužů

zaměstnanek krátce po porodu nebo kojících zaměstnanek (KOM(2008)637 v konečném znění). Smyslem druhého návrhu je zlepšení postavení těhotných a kojících žen ve vztahu k zaměstnavateli a prodloužení mateřské dovolené (ze 14 a 18 týdnů). Původní návrh obsahoval princip vyplácení plné mzdy v rámci 18 týdnů (s možností pro členské státy zavést platový strop pro tyto dávky); návrh je pokládán za kontroverzní a v roce 2009 nedošlo k dohodě.

²² Realizace politik rovných příležitostí je výrazně podporována finančními prostředky EU.

²³ Jsou to: 1) ženy a chudoba, 2) vzdělání a příprava na povolání žen, 3) ženy a zdraví, 4) násilí páchané na ženách, 5) ženy a ozbrojené konflikty, 6) ženy a hospodářství, 7) ženy v mocenské oblasti a rozhodování, 8) institucionální mechanismy na podporu žen, 9) lidská práva žen, 10) ženy a sdělovací prostředky, 11) ženy a životní prostředí 12) problematika dětí - dívek.

²⁴ Plán (2006-10) obsahuje tyto oblasti: 1) dosažení stejné ekonomické nezávislosti žen a mužů, 2) podpora sladování pracovního, soukromého a rodinného života, 3) podpora rovného zastoupení žena a mužů v rozhodovacích procesech, 4) odstranění všech forem násilí založeného na pohlaví a obchodování s lidmi, 5) odstranění stereotypů ve společnosti, týkajících se pohlaví a 6) podpora rovného postavení žen a mužů mimo EU.

- ◆ ekonomické postavení žen a vytváření podmínek pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života
- ◆ důstojnost a integrita žen, odstranění násilí založeného na pohlaví a obchodování s lidmi
- ◆ překonávání genderových stereotypů
- ◆ prosazování rovnosti žen a mužů ve vnějších vztazích

Nově je zařazena priorita **prosazování rovnosti žen a mužů ve vnějších vztazích**, a to z několika důvodů. Česká republika v první polovině roku 2009 předsedala EU a v této své roli měla příležitost mnohem výrazněji ovlivňovat dění v mezinárodní rovině. Získala tak zkušenosti a kapitál, které lze využít do budoucna. Druhým, a trvalým důvodem je propojenost současného světa, nedělitelnost základních práv a též skutečnost, že prosazování lidských práv a demokracie je vlajkovou lodí české zahraniční politiky. Česká republika by měla toto své renomé v oblasti lidských práv využívat také pro podporu mezinárodního posilování genderové rovnosti a k tomu potřebuje jasněji vyprofilovat svou existující zahraniční politiku v oblasti podpory rovnosti žen a mužů.

Do zprávy jsou dále zahrnuty informace o dalších tématech, která doposud nebyla označena za prioritní oblasti:

- ◆ role nestátních organizací, občanské společnosti a role vědeckých a výzkumných institucí při prosazování rovných příležitostí žen a mužů
- ◆ prosazování rovnosti žen a mužů ve vědě a výzkumu

Tato témata spojuje prvek dynamického vývoje a výrazná snaha aktérů na nestátní straně o změnu existujících podmínek. V obou případech jde o důležitá témata, kterým by se měla vláda do budoucna věnovat a v nové strategii rozhodnout, zda se stanou vládními prioritami pro následující období.²⁵

Zpráva se soustřeďuje na rovnost žen a mužů a nezahrnuje výrazně širší aspekty genderové rovnosti, tj. například situaci gay, lesbické, bisexuální a transsexuální menšiny. Důvodem je jednak to, že v souvislosti s prosazováním Priorit či jednáním Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů zatím tyto otázky nebyly otevřeny, jednak to, že situace je zahrnuta podrobně do každoročních vládních zpráv o stavu lidských práv v České republice.²⁶ Případné začlenění této perspektivy do Priority 2011-2015 si vyžádá potřebu hlubší, filozofické reflexe poslání a cílů tradičně vymezené „politiky rovných příležitostí žen a mužů“ a širěji pojaté „politiky genderové rovnosti“.²⁷

Zpráva se rovněž detailněji nezaměřuje na romské ženy, avšak problematikou Romů, včetně situace romských žen a dívek, se podrobně zabývá Koncepcí romské integrace a navazující Realizační plán, jejichž cílem je vyrovnání šancí a vstupních znevýhodnění Romů, které jim brání plnohodnotně participovat na životě většinové společnosti. Od roku 2004 jsou každoročně zpracovány a předkládány vládě i zprávy o stavu romských komunit, které jsou též zdrojem informací o situaci romských žen a dívek.²⁸

²⁵ V případě nestátních organizací a občanské společnosti by prioritní oblast musela být formulována jako podpora rozvoje tohoto sektoru ze strany státu.

²⁶ Viz např. práva o stavu lidských práv v České republice 2008, část. 7.4. http://www.vlada.cz/assets/ppov/r/p/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2008_vlada-final.pdf

²⁷ Jde zejména o otázku, zda konečným cílem, k němuž má společnost směřovat, je relativizace a překonání genderových rolí nebo zajištění rovnosti těchto rolí.

²⁸ Zprávy jsou dostupné na webových stránkách Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, na adrese

Dne 21. prosince 2009 schválila vláda ČR usnesením č. 1572 novou Koncepti na období 2010 –2013. Koncepte se zabývá i situací romských žen – např. nižší participací romských žen na trhu práce nebo problematikou celoživotního vzdělávání. Realizační plán ke koncepci z 21. prosince 2009 v bodu 1.6 ukládá ministru pro lidská práva průběžně podporovat rovné příležitosti žen v romské komunitě, což znamená, že do budoucna bude genderový aspekt v opatřeních ke zlepšení situace Romů posílen. Situace romských žen bude rovněž tématem českého předsednictví *Dekády romské inkluze 2005 – 2015*, která je mezinárodní iniciativou dvanácti zemí zejména střední a jihovýchodní Evropy.

Ve zprávě taktéž není více rozpracována situace zdravotně postižených žen, kterou se zabývá Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením. Národní akční plán na období 2010-2014, který byl schválen usnesením vlády ČR ze dne 29. března 2010 č. 253, se věnuje situaci zdravotně postižených žen v části druhé.

Východisky pro definování základního cíle jsou již uvedené ústavně chráněné **hodnoty**, jako je rovnost v důstojnosti a v právech, zákaz diskriminace a uznání rovnosti žen a mužů za výchozí organizační princip demokratické společnosti.

V návaznosti na tato ústavní východiska je základním cílem politiky rovnosti žen a mužů vytváření takových podmínek, aby ženy i muži měli stejné možnosti formovat společnost a rozhodovat o svém životě.

Souhrnná zpráva za rok 2008 k definici východisek politiky rovnosti žen a mužů uvádí, že rovné příležitosti pro ženy a muže jsou principem zajišťujícím ženám a mužům svobodnou možnost rozvíjet své schopnosti, možnost zapojení se do společenského, rodinného, ekonomického a politického života bez omezování předsudky a dalšími překážkami. Rovnost příležitostí obecně, včetně rovných příležitostí pro ženy a muže, je základním lidským právem. Naplnění lidských práv neznamená jen rovnost před zákonem, tzv. rovnost de iure deklarovanou právními předpisy, ale především rovné příležitosti de facto, tedy rovnost reálnou, rovnost v praxi, rovnost příležitostí realizovat lidská práva.

Na základní cíl navazují **cíle konkrétní**, které jsou buďto *horizontální povahy* nebo míří do jednotlivých oblastí (*sektorové cíle*). Těmito cíly jsou:

- odstranění všech forem diskriminace na základě pohlaví
- účinnější zohledňování rovnosti žen a mužů při realizaci co nejširšího spektra veřejných politik
- vytvoření celistvé a funkční institucionální struktury pro prosazování politiky rovných příležitostí na centrální, regionální a místní úrovni
- vytvoření partnerských vztahů s nevládními organizacemi a sítěmi neziskového sektoru
- zvýšení podílu žen v rozhodovacích pozicích ve veřejné správě a v hospodářství
- větší účast žen v politickém životě
- posílení ekonomického postavení a nezávislosti žen
- zlepšení přístupu žen, zejména znevýhodněných skupin, na pracovní trh
- překonávání rozdílů v odměňování žen a mužů
- odstranění překážek, které brání ženám v podnikání

- vytvoření celospolečenských podmínek pro sladění rodinného, osobního a pracovního života
- vytvoření širšího spektra nabídek finančně dostupné péče o děti do tří let
- konsolidace a institucionální zajištění aktivit v oblasti potírání násilí na ženách a domácího násilí
- účinný boj proti obchodu se ženami
- plné využití možností škol a dalších složek institucionalizované výchovy k osvětě
- nalézání nových postupů, jak odhalovat a překonávat genderové stereotypy
- nalezení účinných cest, jak pozitivně ovlivňovat média směrem k nestereotypnímu zobrazování žen a mužů
- umožnění co nejširší svobodné volby žen a mužů v záležitostech osobní identity, jména a příjmení
- lepší artikulace rovnosti žen a mužů jako téma české zahraniční politiky, začlenění rovnosti žen a mužů do základních dokumentů zahraniční politiky, včetně zahraniční rozvojové spolupráce a transformační politiky
- pokračování v úsilí o naplňování Rezolucí OSN č. 1325 a č. 1820
- posílení spolupráce mezi ústředním koordinačním orgánem a akademickými pracovišti, včetně vysokých škol

Konkrétní opatření, která předkladatel navrhuje vládě ke schválení (viz návrh přílohy usnesení vlády), jsou spjata s dosahováním těchto konkrétních strategických cílů. Soubor navržených opatření však zjevně nezajišťuje plné dosažení vytyčených cílů, a to z řady důvodů. V mnoha případech je potřeba širšího politického konsensu o podobě konkrétních opatření. Stanovení úkolů bez alokace příslušných prostředků je rovněž nemožné. To se týká zejména systémových změn. Postoj k těmto zásadním systémovým změnám bude muset zaujmout nová vláda.

Stanovené cíle musí být dosahovány a úkoly plněny jak **metodami** cílených politik, tak důslednou implementací strategie vedoucí k dosažení rovnosti žen a mužů – tzv. genderového mainstreamingu.²⁹

V každé z identifikovaných klíčových oblastí je v následujícím textu představena současná situace a na základě jejího zhodnocení stanoveny základní problematické oblasti, kterým by měla být věnována pozornost v následujícím období. Je nutné zdůraznit, že jednotlivé klíčové oblasti spolu úzce souvisí a jejich plnění je často velmi provázané.

2. 3. Prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže jako politiky vlády

Priority vlády měly již od roku 1998 jako jeden ze svých cílů „Prosazování principů rovnosti jako součást politiky vlády“. Souhrnná zpráva za rok 2008 k této prioritní oblasti uvádí: „Tento cíl obsahuje mediální politiku, dílčí metody personální politiky, aktivity v Radě hospodářské a sociální dohody, spolupráci s nestátními neziskovými organizacemi, účast na mezinárodních programech, vzdělávací akce, přípravu právních předpisů, materiálů koncepčních, rozhodovacích a vyhodnocovacích procesů, resortní priority, dotační politiku,

²⁹ V červenci 1997 definovala Ekonomická a sociální rada OSN (ECOSOC) pojem gender mainstreaming takto: „Je to proces hodnocení dopadů na ženy a muže ve všech plánovaných činnostech, včetně zákonodárství, politik nebo programů v kterékoli oblasti a na všech úrovních. Je to strategie učinit zájmy a zkušenosti žen i mužů neoddelitelnou součástí navrhování, uskutečňování, sledování a hodnocení politik a programů ve všech politických, ekonomických a společenských oblastech, aby z toho ženy a muži měli stejný prospěch a nerovnost nebyla podporována. Konečným cílem je dosažení rovnosti žen a mužů.“

<http://www.un.org/womenwatch/daw/documents/ecosoc1997/eresAgreedConclusions1997-2.pdf>

genderové rozpočtování, genderové analýzy a jejich zapracování do koncepčních materiálů“. Takto stanovený výčet ale spíše zahrnuje metody, jimiž by mělo být rovné postavení žen a mužů jako horizontální téma prosazováno, nikoliv určení politik. V aktualizovaných opatřeních pro rok 2009 lze v návaznosti na to z celkem 32 úkolů takto definovat celkem 6 úkolů (úkoly 1, 2, 4, 5, 6, 10). Informace o plnění těchto dílčích úkolů jsou uvedeny v příloze IVa.

Na základě poskytnutých informací je ale obtížné správně vyhodnotit, jaký je celkový stav prosazování rovných příležitostí jako průřezové politiky vlády, protože poskytnuté informace jsou někdy kusé a často neporovnatelné. Základní trend je ale zřejmý, pozitivní posuny ve srovnání s rokem 2008 nejsou nikterak výrazné. Nápadné jsou ale rozdíly v přístupu jednotlivých resortů, kdy některé resorty (například ministerstvo financí, ministerstvo vnitra) mají mnohem rozpracovanější a rozvinutější postupy prosazování rovných příležitostí než jiná ministerstva. Dále například na ministerstvu obrany je od března 2009 koordinátorka rovných příležitostí žen a mužů podřízena přímo řediteli sekce personální – personálnímu řediteli a účastní se pravidelných porad vedení sekce. Lze také konstatovat, že ústřední orgány plní dobře některé dílčí, specifické úkony, např. při potírání obchodu se ženami, problémem se ale ukazuje celistvé uchopení rovnosti žen a mužů v celé širší působnosti resortů. Nedaří se ani příliš uplatňovat strategii genderového mainstreamingu.

Příkladem je genderové rozpočtování (gender budgeting). V současné době je v některých zemích EU tento požadavek upraven právními předpisy (Rakousko, Španělsko, Belgie).³⁰ Tento nástroj se ale u nás na centrální úrovni nedaří uplatňovat - správci kapitol na každoroční upozornění ze strany ministerstva financí nereagují. Jak upozornilo španělské předsednictví, na základě konference OECD z roku 2001, měl by tento strategický nástroj být aplikován členskými zeměmi do konce roku 2015.

Jinou metodou genderového mainstreamingu je důsledné vyhodnocování připravované legislativy a koncepčních dokumentů z hlediska rovnosti žen a mužů. Příslušná pravidla – Legislativní pravidla vlády a Jednací řád vlády jsou upravena dostatečně. V lednu 2010 bylo do Legislativních pravidel vlády doplněno dílčí ustanovení, které nově požaduje explicitně vyhodnotit dopad z hlediska rovnosti žen a mužů rovněž u vyhlášek.³¹ Důsledné využití tohoto nástroje by ale vyžadovalo posílit monitorovací kapacitu. Tato role je otevřena i občanskému a akademickému sektoru, legislativní návrhy jsou dostupné široké veřejnosti v internetové knihovně Úřadu vlády.³²

Většina ministerstev se snaží uplatňovat politiku rovných příležitostí vůči svým zaměstnancům, zejména usiluje o vytváření podmínek pro sladování rodinného a pracovního života. Reálné výsledky jsou ale různé, např. pružná pracovní doba je zavedena jen na některých ministerstvech (uvádějí ji ministerstva dopravy, financí a práce a sociálních věcí, zmiňuje ji i ministerstvo spravedlnosti). Ministerstva prosazují politiku rovných příležitostí i spoluprací s neziskovými organizacemi. Z mnoha aktivit lze uvést jako příklad spolupráci ministerstva vnitra s Gender Studies, o. p. s. na projektu Úřad roku „Půl na půl“ – respekt k rovným příležitostem nebo uváděnou spolupráci ministerstva zemědělství s Českým svazem žen (viz podrobněji příloha IVa).

Některá ministerstva podporují i akademická pracoviště, např. ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spolupracuje s Národním kontaktním centrem – ženy a věda (viz níže, též příloha IVa).

³⁰ Jubeto, Y. - O'Hagan, A. (2010): Gender Budgeting. Proposal to the European Council.

³¹ Usnesení vlády ČR ze dne 11 ledna 2010 č. 36.

³² Dostupné na <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>.

Nedílnou součástí politiky rovnosti žen a mužů je odstraňování diskriminace. Posílení právního rámce přinesl antidiskriminační zákon a lze předpokládat, že zesílí podporu řešení případů diskriminace cestou práva.

Od okamžiku vstupu antidiskriminačního zákona v účinnost (1. září 2009) nejsou zatím k dispozici informace o jakýchkoliv soudních rozhodnutích v souvislosti s diskriminací na základě pohlaví, která by byla nově posuzována podle ustanovení antidiskriminačního zákona.

V roce 2006 projednaly české soudy první případ diskriminace na základě pohlaví v oblasti pracovního práva. Paní M. Č. podala v březnu 2006 žalobu na firmu Pražská teplárenská a. s. pro tvrzenou diskriminaci při výběrovém řízení na funkci finanční ředitelky. Soud prvního stupně v září 2006 žalobu zamítl a toto rozhodnutí potvrdil také odvolací soud v roce 2007.

Žalobkyně M. Č. ale podala dovolání k Nejvyššímu soudu. Ten se případem zabýval v roce 2009 a 11. listopadu 2009 konstatoval,³³ že došlo k nesprávnému právnímu posouzení věci, neboť soudy nižší instance nesprávně posoudily otázku rovného zacházení s uchazeči o zaměstnání. Nejvyšší soud se domnívá, že žalobkyně byla ve srovnání s jinými uchazeči znevýhodněna v přístupu k práci finanční ředitelky, a proto je poté (při použití §133a odst. 1 občanského soudního řádu) na straně žalované (firmě Pražská teplárenská), aby prokázala, že rozlišovala z jiného než zakázaného diskriminačního důvodu. Touto otázkou se ale soud nižší instance nezabýval, a proto jeho závěry o neopodstatněnosti žaloby zatím podle Nejvyššího soudu nemohly obstát. Rozhodnutí odvolacího soudu bylo zrušeno a věc byla vrácena městskému soudu k dopracování.

2. 4. Vyrovnání podílu žen a mužů na moci a v rozhodovacích procesech

Vyrovňování podílu žen na moci a v rozhodovacích procesech je jednou z podmínek správného fungování každé demokratické společnosti. Avšak nejedná se pouze o hledisko lidskoprávní. Více žen zapojených do různých úrovní rozhodovacího procesu přináší také ekonomické výhody například z hlediska hospodářského růstu. Výzkumy poukazují na přínos žen ve vedení na finanční a organizační výkonnost.³⁴ Je proto nezbytné aktivovat a plně využívat všechny talenty bez ohledu na pohlaví.

Do podpory žen a mužů v rozhodovacích procesech je žádoucí zapojit celou společnost od vrcholných institucí, přes regionální a místní orgány, politické strany, sociální partnery, vedení podniků, nestátní neziskové organizace, vzdělávací a výzkumné instituce, sdělovací prostředky až po celou veřejnost.

Vláda se v rámci Priorit již od roku 1998 strategicky zaměřuje především na otázky podpory vyššího zastoupení žen v rozhodovacích funkcích v rámci jednotlivých ústředních orgánů státní správy a také na možnost zavedení pozitivních opatření pro zvýšení počtu žen v zákonodárných sborech.

³³ Rozsudek sp. zn. 21Cdo 246/2008.

³⁴ Viz Rovnost žen a mužů - 2009, KOM(2009)77 v konečném znění, s odkazy na literaturu. Nověji též: More women in senior positions. Key to economic growth and stability. European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit G1, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2010.

2. 4. 1. Podpora vyrovnaného zastoupení žen a mužů v rámci ústředních orgánů státní správy

První strategicko-politický dokument, který vláda České republiky projednala a svým usnesením č. 6 ze dne 7. ledna 1998 přijala – Informace o postavení žen ve společnosti, se otázkám podílu žen na moci a rozhodovacích procesech podrobněji nevěnuje. První opatření k plnění Priorit z roku 1998 nicméně obsahovalo požadavek na podporu výběru vhodných kandidátek do funkcí ve vládních orgánech a na vedoucí místa jak v ministerstvech, tak i v jimi řízených správních úřadech a institucích (úkol č. 1.2.).

V souhrnné zprávě o plnění Priorit za rok 1998 je konstatováno, že ačkoliv mezi odbornými zaměstnanci ministerstev převažují ženy, nepřesahuje celkový podíl jejich umístění na jednotlivých úrovních vedoucích míst jednu třetinu. Obecně pak v přístupu žen k rozhodovacím pozicím platí, že se zvyšujícím se stupněm funkčního zařazení klesá podíl žen, které tyto funkce zastávají.

Tento stav se ve více méně stejné podobě do dnešních dnů nezměnil, ačkoliv od roku 2001 měly resorty výběr vhodných kandidátek do rozhodovacích funkcí podporovat „aktivně“. Souhrnné zprávy opakovaně konstatují, že resorty se spokojují s tím, že výběrová řízení probíhají s ohledem na kvalifikační předpoklady, odbornost a schopnost zastávat požadovanou funkci, čímž je podle nich princip rovného zacházení s muži a ženami v přístupu k zaměstnání a také k odborné přípravě a k funkčnímu postupu zajištěn. Jedním z možných důvodů nízkého zastoupení žen na rozhodovacích pozicích je podle resortů údajně i nízký zájem žen především o funkce ředitelů resortních institucí, který se projevuje nízkým počtem žen, které se hlásí do výběrových řízení.

Od roku 2003 byly resorty vyzvány přijmout konkrétní opatření pro dosažení vyváženého zastoupení žen a mužů ve vedoucích funkcích a v pracovních kolektivech.³⁵ Další pobídkou k aktivnímu prosazování rovných příležitostí žen a mužů byla reformulace úkolu v roce 2004, kdy bylo resortům uloženo vyhodnocení výše zmíněných konkrétních opatření. Resorty ovšem neinformovaly o tom, že by byla taková opatření přijata a logicky rovněž neprovedly jejich vyhodnocení. Ze zpráv jednotlivých resortů vyplývá, že většina z nich nepovažuje rovnost žen a mužů, resp. jejich rovné příležitosti za záležitost vyžadující specifický přístup a je patrná přetrvávající nechuť k zavádění opatření na zvýšení počtu žen v rozhodovacích pozicích.

Pro rok 2008 bylo opatření 1.2. formulováno genderově neutrálně („podporovat konkrétními opatřeními vyrovnané zastoupení mužů a žen...“), vyhodnocování přijatých opatření již nebylo vyžadováno a pro rok 2009 byl tento úkol vypuštěn celý. Přesto dochází na některých institucích k pozitivním změnám. Například na ministerstvu financí došlo v roce 2009 ve srovnání s rokem 2008 k nárůstu podílu žen o 26 % na pozicích ředitel/ředitelka odboru; přitom se uplatňuje opatření, podle kterého se při výběrovém řízení, kde se sejdou kandidáti různých pohlaví, kteří splňují všechna kritéria, přihlíží k vyváženému zastoupení žen a mužů. Podíl 52% žen v řídicích funkcích dosáhl Úřad pro zastupování sátu ve věcech majetkových.

³⁵ Těmito opatřeními mohou být tzv. pozitivní opatření (v případech dvou stejně způsobilých a schopných uchazečů různého pohlaví se dá přednost tomu z nich, který představuje pohlaví méně zastoupené), genderově neutrálně formulované inzeráty (tak, aby ženy byly též motivovány se o pozici ucházet), přímé oslovení konkrétních žen, aby se přihlášily do výběrového řízení, smíšené složení výběrových komisí, vyhledávání žen, které mají potenciál k přijetí vrcholové řídicí funkce a jejich vzdělávání, zveřejňování příkladů úspěšných žen ve vedoucích funkcích, zavádění opatření, která umožňují sladit rodinné a pracovní povinnosti (pružná pracovní doba, práce z domova, přizpůsobení rozvrhu práce rodičovským povinnostem) atd.

2. 4. 2. Rovné zastoupení žen a mužů v řídicích veřejných a politických funkcích

Od roku 2001 se souhrnné zprávy věnují také podílu žen v řídicích veřejných a politických funkcích. Je opakovaně konstatováno, že účast žen na rozhodovacích pozicích je vyšší na komunální úrovni a projevuje se spíše v orientaci na praktické oblasti. V oblasti „vysoké“ politiky je účast žen minimální. Vypovídajícím signálem o postavení žen a mužů v České republice bylo opakované nulové zastoupení žen jak mezi členy vlády (1992-1996, 1998-2002), tak mezi hejtmany (2000-2004, 2004-2008).

Zastoupení žen v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky se od roku 1999 trvale pohybuje kolem 16%, čímž se Česká republika řadí do poslední třetiny evropské sedmadvacítky. Rovněž zarážející a kritizovanou skutečností je, že v České republice jako v jediné zemi Evropské unie došlo po posledních volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 k negativnímu vývoji (počet poslankyň se snížil ze 17% na 15,5%, absolutně z 34 na 31 poslankyň). V roce 2008 bylo po senátních volbách v této komoře parlamentu 14 žen tj. 17,3%. Tato míra zastoupení žen řadí Českou republiku dle statistiky Meziparlamentní unie na 76. místo ze 189 států. Po volbách v roce 2008 je zastoupení žen v zastupitelstvech krajů 17,6%. Průměrný počet žen v zastupitelstvech obcí je cca 25 %, ovšem tento průměr má klesající tendenci v závislosti na klesající velikosti obcí a měst. Pouze dvě politické strany (Strana zelených a KSČM) uplatnily opatření pro podporu žen při sestavování kandidátek, z nichž pouze u Strany zelených se jednalo o opatření závazné.

2. 4. 3. Pozitivní akce ve formě legislativních opatření na podporu rovného zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích

Vláda si je nízkého zastoupení žen v rozhodovacích funkcích vědoma delší dobu. Již v roce 1999 bylo k řešení tohoto stavu v Prioritách a postupech navrženo přijímání mimořádných dočasných opatření, jejichž cílem je vyrovnávat výrazné disproporce v zastoupení žen nebo mužů v účasti na rozhodujících společenských aktivitách. Mezi jednotlivá opatření byl proto zařazen úkol posoudit, zda přijímání mimořádných dočasných opatření k vyrovnání výrazných rozdílů v zastoupení žen a mužů v účasti na rozhodujících společenských aktivitách má dostatečnou oporu v právním řádu (úkol č. 1.7.).

Tento úkol byl v následujících letech přeformulován a uložil jednotlivým resortům vypracování konkrétních návrhů pozitivních akcí, které měly být následně posouzeny. Jediný resort, který předložil návrh pozitivní akce, bylo ministerstvo práce a sociálních věcí. Jednalo se o návrhy legislativních opatření v oblasti přístupu k zaměstnání a k rozhodovacím činnostem a při rekvalifikacích.

Právní analýza provedená místopředsedou vlády a předsedou Legislativní rady vlády konstatovala (souhrnná zpráva za rok 2000), že platné právní předpisy, tvořící právní řád České republiky, umožňují realizaci opatření směřujících k odstranění případného znevýhodňování žen nebo mužů v účasti na rozhodujících společenských aktivitách, tzn. jejich realizaci i v rovině obecné přesahující pouze oblast zaměstnanosti. Obecnou podmínkou přijímání takových opatření však je, že nebudou překračovat rámeček vymezený relevantními mezinárodními smlouvami přijatými podle čl. 10 Ústavy, Ústavou, Listinou a nepřímo též nálezy Ústavního soudu.

V návaznosti na tuto zprávu bylo členům vlády v roce 2001 uloženo dbát při přípravě právních předpisů na zavedení institutů k odstraňování případného znevýhodňování v zastoupení mužů a žen v účasti na rozhodujících společenských aktivitách.

Jak ovšem dále konstatují jednotlivé souhrnné zprávy, z podkladů předložených jednotlivými resorty ke zpracování souhrnné zprávy se ukázalo, že většina z nich dostatečně nepochopila zadaný úkol a při jeho plnění se odvolávala na prosazování obecných principů

nediskriminace. I v dalších letech byl tento úkol plněn ze strany jednotlivých resortů spíše formálně.

V roce 2003 nicméně prostřednictvím iniciativy Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů vzešlo doporučení vládě, aby uložila ministru vnitra zpracovat věcný záměr volebního zákona, který by legislativně zajistil mechanismy na rovné zastoupení žen a mužů ve volených zastupitelských orgánech např. v Poslanecké sněmovně, Senátu, krajských, městských a obecních zastupitelstvech a Evropském parlamentu.

Ministerstvo vnitra proto v roce 2004 v souladu s Plánem legislativních prací vlády na rok 2004 připravilo návrh věcného záměru zákona o volbách a o provádění referenda (volební zákoník). Navrhovaný volební zákoník počítal s úpravou podporující vyšší zastoupení žen při volbách do Evropského parlamentu a při volbách do Poslanecké sněmovny, kde jsou předkládány plně obsazené kandidátní listiny. Podle návrhu by se volební straně, která při těchto volbách získala nejméně 1 % z celkového počtu platných hlasů a na jejíž kandidátní listině by kandidovala alespoň jedna třetina žen, vyplácelo za každý odevzdaný hlas pro tuto volební stranu 30 Kč. V případě, že by na kandidátní listině kandidovalo méně než jedna třetina žen, příspěvek by se krátil.

Předmětný návrh volebního zákoníku však nebyl zařazen na jednání vlády z rozhodnutí předsedy vlády s tím, aby mohla proběhnout k jeho obsahu diskuse na úrovni představitelů politických stran tvořících vládní koalici. Tato diskuse však neproběhla, koalice se rozhodla návrh volebních změn nepředkládat a příprava věcného záměru volebního zákoníku nebyla zařazena do Plánu legislativních prací vlády na rok 2005, ani na rok 2006.

Pro rok 2009 byly úkoly pro prosazování rovnosti žen a mužů celkově reformulovány. I v souvislosti se stále nezměněnou a nedostatečnou situací v zastoupení žen na rozhodovacích pozicích bylo pro rok 2009 ministerstvu vnitra úkolem č. 23 uloženo zpracovat a vládě (do 31. prosince 2009) předložit návrh legislativních změn, které zajistí pro volby do Poslanecké sněmovny, krajských zastupitelstev a zastupitelstva hlavního města Prahy minimální 30% podíl jak žen, tak mužů na kandidátních listinách.

Ministerstvo vnitra připravilo návrh změn dotčených zákonů a také návrh změn ústavního pořádku, které, jak se domnívalo, bude pravděpodobně nezbytné v souvislosti se změnou zákonů také realizovat. Návrh byl předložen do připomínkového řízení dne 14. prosince 2009 v této podobě:

Na kandidátní listině má být zastoupeno 30% jak žen, tak mužů, jinak je neplatná. Strana má nárok na bonifikaci, pokud dosáhne také 30 % jak žen, tak mužů, mezi zvolenými zástupci. Do ústavních zákonů (Ústava ČR a Listina základních práva svobod) týkajících se voleb bylo navrženo doplnit větu umožňující stanovení pravidel pro sestavování kandidátních listin.

V průběhu přípravy návrhu byla zvažována tato řešení:

- **ústavní rovina:**

- Listinu základních práv a svobod ani Ústavu ČR neměnit.
- Změnit ustanovení Listiny základních práv a svobod a Ústavy ČR týkající se volebního práva k umožnění zavedení opatření k vyrovnanému zastoupení nejen ve vztahu k ženám, ale i jiným skupinám.
- Změnit ustanovení Listiny základních práv a svobod a Ústavy ČR týkající se volebního práva k umožnění zavedení opatření k vyrovnanému zastoupení ve vztahu k ženám.
- Změnit obecná ustanovení Listiny základních práv a svobod a Ústavy ČR týkající se rovnosti k umožnění zavedení různých opatření pro dosahování rovnosti obecně.

- **zákonná rovina:**

- Povinnost zařadit na kandidátní listiny minimálně 30% jak žen, tak mužů s peněžní sankcí při nesplnění.
- Povinnost zařadit na kandidátní listiny minimálně 30% jak žen, tak mužů se sankcí neplatnosti kandidátní listiny.
- Povinnost zařadit na kandidátní listiny v každé po sobě následující trojici jak ženu tak muže (tzv. zip systém).
- Povinnost zařadit na první dvě místa kandidátní listiny jak ženu, tak muže.

Termín předložení tohoto úkolu vládě byl vzhledem k množství a charakteru zásadních připomínek, které byly v rámci meziresortního připomínkového řízení k předmětným návrhům uplatněny, prodloužen na 31. března 2010.

Návrh prošel vnějším připomínkovým řízením a v rámci vypořádání připomínek s ministrem pro lidská práva a na základě doporučení Výboru pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice byl dále reformulován a pravidlo pro sestavování volebních kandidátek bylo stanoveno tak, aby obsahovaly minimální podíl 30% jak žen, tak mužů a zároveň na prvních dvou místech byli zastoupeni jak muž, tak žena. Pokud kandidující subjekt tuto povinnost nesplní a vady kandidátní listiny nebudou v poskytnuté lhůtě odstraněny, bude kandidátní listina odmítnuta. Usnesením č. 166 ze dne 22. února 2010 byl tento úkol na místo ministra vnitra svěřen ministru pro lidská práva.

2. 4. 4. Postoje veřejného mínění k otázce rovného podílu žen na moci a rozhodovacích procesech

Z výzkumu veřejného mínění provedeného pro ministerstvo práce a sociálních věcí v prosinci roku 2007³⁶ je jasně zřejmé, že podpora rovného zastoupení žen a mužů v politice a rozhodovacích funkcích obecně veřejností je relativně vysoká. Podle 87,4% dotázaných by jak muži, tak ženy měli být zastoupeni v řídicích a rozhodovacích orgánech a radách, které zřizuje stát, Poslanecká sněmovna či Senát. Ve společnosti dále dlouhodobě posiluje názor, že při výběru do vedoucích pozic by měly mít při stejných schopnostech přednost osoby toho pohlaví, které je na daném stupni řízení méně početně zastoupeno (v roce 2002 s tímto tvrzením souhlasilo 44,2%, v roce 2007 už 56,2% osob).

Podle průzkumu CVVM³⁷ z června roku 2009 považuje vyšší zastoupení žen v politice za užitečné 88 % obyvatel České republiky, 76 % si myslí, že je třeba aktivně podporovat vstup žen do politiky a 58 % podporuje kvóty na kandidátní listiny.

Ve dnech 25. září až 30. září 2009 provedla společnost Factum Invenio pro potřeby Úřadu vlády ČR, Sekci pro lidská práva, průzkum týkající se rovných příležitostí mezi muži a ženami.³⁸ Podle tohoto průzkumu se většina české populace také domnívá, že:

- Jak muži, tak ženy by měli být zastoupeni v řídicích a rozhodovacích orgánech a radách, které zřizuje stát, sněmovna či senát.
- Vláda by pracovala lépe, kdyby v ní bylo více žen.

V názorech obyvatelstva na jednotlivé výroky nedochází v průběhu let k výrazným posunům. V této souvislosti je zajímavé, že i přes značnou nakloněnost společnosti problematice

³⁶ Dostupné na: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/archiv/trendy-2007.pdf>

³⁷ Dostupné na: <http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/v-cesku-vyznamne-stoupla-podpora-kvoty-pro-zeny-v-politice>

³⁸ Dostupné na: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/trendy-socialne-politickych-mechanismu-ovlivnujicich-genderove-vztahy---pruzkumy-verejneho-mineni-2002---2008-40554/>

rovnosti žen a mužů a kritickému postoji vůči nízkému zastoupení žen v rozhodovacích pozicích zůstává značná část politické reprezentace k těmto otázkám lhostejná nebo dokonce nepřátelská.

2. 4. 5. Shrnutí

Jak dokládají výše uvedená fakta, zastoupení žen v rozhodovacích procesech na centrální úrovni je stále nízké a vývoj pozitivním směrem jen velmi pozvolný. K tomu lze dodat, že ani na krajské a obecní úrovni - jak ukazuje nedáno provedená analýza³⁹ - není vývoj pozitivní. Analýza ukázala, že na všech typech místních úřadů (kraje, obce III., II. a I. typu) klesá zastoupení žen s tím, jak roste úroveň vedení. Platí také obecné pravidlo: čím vyšší úroveň samosprávy, tím nižší zastoupení na příslušné úrovni vedení.

Přes úsilí soustředěné na změnu volebních zákonů tak, aby podpořily zvýšení podílu žen na rozhodovacích procesech, nebyl zatím tento úkol naplněn. V návaznosti na dokončení procesu přípravy novel volebních zákonů do Poslanecké sněmovny, zastupitelstev krajů a hlavního města Prahy (který je v současné době otevřený), je žádoucí:

- zahájit odbornou a veřejnou diskusi o možnosti a přiměřených formách posílení zastoupení žen v jiných zastupitelských sborech – v obcích, v Senátu a při volbách do Evropského parlamentu,
- v návaznosti na současné trendy v Evropě otevřít diskusi o možnostech a cestách posílení role žen v rozhodovacích pozicích a také v podnikatelském sektoru u velkých, klíčových podniků.

Je nutné i zvýšit úsilí při posilování podílu žen v rozhodovacích pozicích v orgánech veřejné správy. Přitom je důležité:

- lépe identifikovat konkrétní bariéry a problémy na straně organizací, které postup žen do rozhodovacích pozic brzdí,
- posílit výměnu „dobré praxe“ mezi úřady,
- sledovat situaci i na úrovni krajů a obcí.

2. 5. Institucionální zabezpečení rovnosti žen a mužů

Tato část, která je tradičně v souhrnných zprávách obsažena, je nově doplněna o mezinárodní a evropskou dimenzi. Tento přístup ukazuje institucionální zabezpečení pravdivěji jako síť aktérů na různých rovinách vládnutí (governance), nežli nějakou rigidní strukturu úřadů, vytrženou z existujících vazeb spolupráce. Odráží též skutečnost, že značná část politik a legislativy je vytvářena **na unijní úrovni**. Unijní struktury a metody komunikace, (které jsou pro vnějšího pozorovatele málo proniknutelným světem uzavřeným do počítačových databází a babylonských věží Bruselu) jsou přitom pro tvorbu a realizaci legislativy a politik rovných příležitostí stěžejní (a zajištění srovnatelné funkce státu je náročné). Současně je však nutné podtrhnout, že orgány na vládní a ministerské úrovni jsou klíčovými uzly této sítě a bez jejich posílení není radikálnější změna současného stavu možná. Dalším přesahem, jemuž se zpráva podrobně věnuje, je institucionální zapojení nestátních organizací a odborné veřejnosti do přípravy politických rozhodnutí.

³⁹ Pavlík, P. – Smetáčková, I. [2009] Analýza rovných příležitostí pro muže a ženy ve vybraných úřadech samosprávy. [2009]. <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-samosprava.pdf>

2. 5. 1. Mezinárodní a evropská dimenze institucionálního zabezpečení

Při prosazování politiky rovných příležitostí sehrává důležitou roli také vystupování České republiky na mezinárodních fórech, především ve Valném shromáždění OSN a v jemu podřízených orgánech, a dialog s monitorovacími mechanismy mezinárodních lidskoprávních úmluv. Jak již bylo uvedeno výše, klíčový monitorovací mechanismus ve vztahu k rovnosti žen a mužů na úrovni OSN představuje Výbor pro odstranění diskriminace žen, jemuž vláda předkládá informace o plnění závazků z Úmluvy o odstraňování všech forem diskriminace žen. Termín projednání 4. a 5. periodické zprávy o naplňování úmluvy, kterou podala Česká republika v roce 2009, byl stanoven na podzim 2010. Při monitorování situace hrají významnou roli i transnacionální sítě nevládních organizací hájící rovnost žen a mužů, jejichž součástí jsou i české neziskové organizace (viz níže).

V **Radě Evropy** existuje v rámci struktury výborů podřízených Výboru ministrů (jenž je vedle Parlamentního shromáždění statutárním orgánem Rady Evropy) Řídící výbor pro rovnost mezi ženami a muži (CDEG).⁴⁰ Výbor je složen ze zástupců členských zemí, zabývá se všemi aspekty dosahování rovnosti žen v regionu a připravuje doporučení pro Výbor ministrů a následně sleduje plnění těchto doporučení.⁴¹ Výbor též připravuje ministerské konference Rady Evropy, které dávají důležitý impuls k dalšímu vývoji.⁴²

V EU se otázkami rovných příležitostí mužů a žen zabývá tradičně na straně Evropské komise její Generální ředitelství pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti, a tak tomu bylo i v roce 2009 (bývalý komisař Vladimír Špidla). V návaznosti na ustavení nové komise však lze do budoucna očekávat změny. Příslušný útvar⁴³ je sice nadále začleněn do stejného generálního ředitelství, portfolio rovných příležitostí ale bylo přiděleno místopředsedkyni komise Vivianě Reding, do jejíž kompetence spadají spravedlnost, základní práva a občanství. Tento přesun je výrazem obecnějšího trendu, kdy otázky diskriminace a rovnosti „přerůstají“ z původního sektoru práce a sociálních věcí do širšího kontextu spravedlnosti a základních práv. (Obdobný vývoj nastal v České republice formou přesunu oddělení rovnosti žen a mužů z ministerstva práce a sociálních věcí do působnosti ministra pro lidská práva k 1. lednu 2008). Při koordinaci politik členských zemí napomáhá Komisi řada pracovních grémíí, především Poradní výbor pro rovné příležitosti žen a mužů, složený ze zástupců členských zemí.

Na straně Rady EU se otázkami rovnosti mezi ženami a muži zabývá především Rada EU ve formaci Rady pro zaměstnanost, sociální politiku, zdraví a ochranu spotřebitele (EPSCO). Než se dokumenty dostanou na Radu, jsou vyjednávány v příslušné pracovní skupině (Pracovní skupina pro sociální otázky), do níž jsou vysíláni úředníci členských zemí, vždy odborníci na projednávané téma.⁴⁴

Důležitou zastřešující neziskovou organizací na evropské úrovni, jejímž prostřednictvím Evropská komise usiluje o vedení dialogu s neziskovými organizacemi, a kterou rovněž využívá jako nástroje pro prosazování unijních politik, je **Evropská ženská lobby**. Evropská

⁴⁰ The Steering Committee for the Equality between Men and Women, zkratka CDEG je odvozena z francouzského názvu.

⁴¹ Doporučení jsou klíčová pro ustavení agendy nejen na regionální, ale i národní úrovni. Vedle již citovaného doporučení Rec2002(5), od něhož se odvíjí aktivity směřující k potírání násilí na ženách, výrazně ovlivňuje agendu Doporučení Rec(2003)3 o vyrovnaném zastoupení žen a mužů v rozhodovacích procesech.

⁴² 7. konference Rady Evropy o rovnosti žen a mužů se konala ve dnech 24.-25. května v Baku.

⁴³ Oddělení G/1 – rovnost mezi ženami a muži (D. Bankier). Oddělení je součástí ředitelství Rovnost mezi ženami a muži, akce pro boj s diskriminací a občanská společnost (B. Pyke).

⁴⁴ Dalšími specifickými otázkami se však zabývají jiné formace Rady (např. potírání obchodu s lidmi).

ženská lobby (zal. 1990) je zprostředkovatelem mezi politickými autoritami EU a ženskými organizacemi a (stejně jako jiné evropské střešové organizace v jiných oblastech) je příjemcem finanční podpory na chod organizace.

V roce 2009 bylo spektrum unijních struktur rozšířeno o novou agenturu EU – **Evropský institut pro rovnost žen a mužů** se sídlem ve Vilnius. Institut slavnostně zahájil svoji činnost v novém sídle v prosinci 2009.⁴⁵ Posláním agentury, která bude mít 30 zaměstnanců, je sbírat a analyzovat srovnatelná data, vytvářet metodologické nástroje a podporovat výměnu dobré praxe a dialog mezi zainteresovanými stranami a šířit osvětu ve vztahu k veřejnosti.

2. 5. 2. Orgány na vládní a ministerské úrovni a v Parlamentu ČR

2. 5. 2. 1. Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů a centrální koordinační jednotka

Od 1. ledna 2008 byla koordinací agendy rovnosti žen a mužů pověřena ministryně pro lidská práva, která byla zároveň od 12. června 2007 předsedkyní **Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů**. Po ministryni Džamile Stehlíkové tuto funkci od 23. ledna 2009 do 29. března 2010 zastával ministr pro lidská práva Michael Kocáb.

V rámci útvaru ministra pro lidská práva nadále v roce 2009 působilo oddělení rovnosti žen a mužů, které má pět systemizovaných míst.⁴⁶ Jak upozorňovaly již předchozí souhrnné zprávy, nízký počet osob pověřených koordinací rovnosti žen a mužů neumožňuje útvaru vykonávat všechny funkce, které by měl takový národní koordinační útvar plnit. (twinningový projekt „Zlepšení veřejného institucionálního mechanismu pro zavedení, posílení a kontrolu prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže“ z roku 2003 doporučoval 22 osob). Agendy, které útvar zajišťuje, a z nichž podstatná část plyne z fungování České republiky v mezinárodním systému a jako členské země EU, se přitom rozrůstají. Oddělení plní současně funkci sekretariátu Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů (a jejích výborů); tato agenda v letech 2008 a 2009 skokově narostla. Nová strategie musí navrhnout, jak nedostatečnou kapacitu řešit. Nejjednodušší možností je zefektivnění činnosti a současné navýšení počtu pracovníků a následná proměna tohoto oddělení v odbor. Zvážit lze i jiná řešení. Je ale nutné vzít v úvahu, že oddělení plní převážně funkce, jejichž výkon náleží přímo státu (mezinárodní a evropská agenda, činnosti na vládní úrovni).

Rada pro rovné příležitosti žen a mužů je poradním orgánem vlády a skládá se jak z představitelů veřejné moci, tak i občanské společnosti a dalších aktérů. Aktivnější částí Rady byly i v roce 2009 představitelé občanské veřejnosti. Jejich systematické a širší zapojení do práce by ale vyžadovalo finanční zdroje na realizaci společných aktivit s oddělením rovnosti. Bariérou nejsou nedostatečné předpisy,⁴⁷ ale finanční možnosti Úřadu vlády.

Při Radě vlády pro rovné příležitosti žen a mužů jsou zřízeny čtyři výbory: Výbor pro prevenci domácího násilí, Výbor pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života,

⁴⁵ Institut byl zřízen na základě nařízení (ES) č. 1922/2006. Proces jeho ustavení je velmi pomalý.

⁴⁶ V důsledku personálních změn oddělení pracovalo po část roku 2009 a v první třetině roku 2010 jen v počtu 4 lidí.

⁴⁷ Dle vzorových statutů Rady vlády odměna za práci přísluší v souladu s platnými předpisy těm členům Rady, kteří nejsou zaměstnanci státní ani veřejné správy za práci, kterou pro Radu prokazatelně vykonávají na objednávku (tedy jako službu) nebo na základě dohody o práci konané mimo pracovní poměr (dohoda o provedení práce, dohoda o pracovní činnosti). Taková odměna náleží ve výši schválené vedoucím zaměstnancem úřadu, který činnost Rady materiálně zabezpečuje. Výši odměny navrhuje předseda Rady.

Výbor pro institucionální zabezpečení politiky rovných příležitostí a Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice.

2. 5. 2. 2. Výbor pro prevenci domácího násilí

Výbor pro prevenci domácího násilí byl zřízen 1. ledna 2008. V roce 2009 se výbor zabýval především přípravou tzv. Národního akčního plánu prevence domácího násilí. Projednávání tohoto materiálu bude dále pokračovat v roce 2010.

2. 5. 2. 3. Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice

Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice byl zřízen 22. dubna 2009. Zvláštností výboru je členství zástupců politických stran (vedle jiných zástupců). Za každou politickou stranu mohou být ve výboru dvě osoby, muž a žena. Výbor se zabývá institucionálními, politickými a společenskými možnostmi prosazování vyrovnaného zastoupení žen a mužů v politice. V roce 2009 se Výbor věnoval otázce zákonné úpravy obsazování volebních kandidátních listin.

2. 5. 2. 4. Výbor pro institucionální zabezpečení rovných příležitostí pro ženy a muže

Výbor byl zřízen 22. dubna 2009 a byly vytvořeny dvě pracovní skupiny:

- 1. Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů** – pracovní skupina zaměřená na obecné podněty k současné podobě tohoto dokumentu
- 2. Podpora institucionálního zabezpečení na lokální úrovni** – pracovní skupina zaměřená na podpůrná opatření institucionálního zabezpečení na lokální úrovni (kraje, samospráva).

V roce 2009 se Výbor zabýval přípravou podnětů Radě s těmito tématy - přijetí Evropské charty za rovnost žen a mužů na úrovni měst a obcí, vyvážené zastoupení žen a mužů v poradních orgánech vlády, financování zavedení standardů rovnosti žen a mužů do práce úřadů samosprávy, genderová rovnost ve vědě a výzkumu na úrovni odborných a poradních orgánů vlády, genderová rovnost v grantových výzvách z Evropských strukturálních fondů a řešení účasti kontaktních osob pro rovné příležitosti žen a mužů na jednotlivých resortech.

2. 5. 2. 5. Výbor pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života

Výbor byl zřízen 22. dubna 2009. Byly vytvořeny dvě pracovní skupiny:

- 1. Koncepce rodinné politiky** – pracovní skupina se zaměřuje zejména na revizi, aktualizaci a změnu koncepce prorodinné politiky; alternativní formy práce a zařízení služeb péče o děti.
- 2. Legislativa v oblasti aktivního otcovství** – pracovní skupina se zaměřuje zejména na zasazení aktivního otcovství do legislativního rámce.

Již několik let fungují na jednotlivých ministerstvech kontaktní pracovníci (tzv. gender focal point, kteří se zabývají problematikou rovných příležitostí pro ženy a muže. Důležitým krokem k posílení infrastruktury prosazování rovnosti žen a mužů na ministerstvech bylo **v roce 2009 ustanovení pracovních skupin k rovnosti žen a mužů, které fungují na každém ministerstvu.** Členem pracovní skupiny je na každém ministerstvu tzv. kontaktní pracovníce (pracovník) a osoby z dalších oddělení či odborů ministerstev. Pracovníci a pracovníce odpovědné za rovné příležitosti žen a mužů na ministerstvech se pravidelně setkávají; organizační a koordinační funkci této sítě zajišťuje oddělení rovnosti žen a mužů.

2. 5. 2. 6. Orgány Parlamentu ČR

Tato zpráva se soustřeďuje na činnost vlády, přesto je pro úplnost nezbytné uvést, že orgány, které se zabývají rovností žen a mužů jsou ustaveny i a úrovni obou komor Parlamentu ČR. V případě poslanecké sněmovny je to Stálá komise pro rovné příležitosti, jejíž práce není zaměřená pouze na rovné příležitosti žen a mužů, ale chce se soustředit také na boj s dalšími druhy diskriminace - například diskriminace na základě rasy, věku, postižení, národnosti, etnického původu či sexuální orientace. Tato Stálá komise se soustředí především na legislativu dané oblasti a to jak českou, tak evropskou. Co se týče Senátu, zde je zřízen Výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice, pod nějž by spadala také problematika rovnosti žen a mužů.

2.5. 3 Gender equality body

V roce 2009 byl po dlouhých průtazích přijat antidiskriminační zákon (viz výše). Zákon doplňuje institucionální krajinu k prosazování rovnosti žen a mužů o orgán pro rovnost (tzv. equality body).⁴⁸ Tento krok je nejdůležitějším systémovým opatřením posílení institucionální struktury od roku 1998.

Od 1. prosince 2009 se každý, kdo se cítí být diskriminován, včetně diskriminace z důvodu pohlaví, může obrátit o pomoc na veřejného ochránce práv. Ochránce je tedy univerzálním tělesem pro rovnost, nejen tělesem úzce specializovaným na boj proti diskriminaci z důvodu pohlaví, což je v souladu s dosavadním trendem v ostatních evropských zemích (např. Švédsko). Ochránce posoudí stížnost toho, kdo se cítí být diskriminován, nabídne řešení situace a pomůže oběti diskriminace v dalším postupu. Pokud se dotyčná osoba rozhodne podat žalobu k soudu, aby se domohla ukončení diskriminačního jednání, poskytnutí přiměřeného zadostiučinění nebo náhrady způsobené újmy, ochránce jí může pomoci při zajišťování důkazů.

Působnost ochránce zajišťuje nově vzniklé oddělení rovného zacházení, které má šest zaměstnanců. Pro oblast rovnosti mužů a žen je důležité, že jednou z oblastí, kam ochránce zaměří svoji pozornost, je diskriminace v zaměstnání z důvodu pohlaví ve všech fázích (výběrová řízení, uzavření smlouvy, kariérní postup, přesuny zaměstnanců, školení nebo např. spory související s ukončením pracovního poměru), a to mj. i z toho důvodu, že se v rámci původní působnosti při ochraně osob před jednáním úřadů setkával s případy, kdy oblastní inspektoráty práce při namítané diskriminaci prováděly kontrolu nedůsledně. Činnost veřejného ochránce v rámci původní působnosti tak může významně přispět i ke zlepšení práce dalších institucí (inspektoráty práce, úřady práce). Z hlediska genderové rovnosti působí ochránce také v oblasti poskytování zboží a služeb a přístupu k nim.

2. 5. 4. Kraje a obce

Na krajské úrovni a na úrovni obcí dosud neexistuje koordinační mechanismus politiky rovnosti žen a mužů. Jediným náznakem koordinace politik s centrálními politikami je statut zástupců krajů jako stálých hostů na jednání Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů (což je možnost, která je některými kraji využívána).

Prvním krokem k lepšímu poznání současného stavu a k nalezení řešení je **Analýza stavu rovných příležitostí pro ženy a muže ve vybraných úřadech samosprávy**.⁴⁹ Vypracování analýzy si v roce 2009 zadalo na základě Priorit ministerstvo vnitra. Analýzu zpracovala

⁴⁸ Směrnice 2006/54/ES, čl. 20.

⁴⁹ Pavlík, P. – Smetáčková, I. (2009): Analýza stavu rovných příležitostí pro ženy a muže ve vybraných úřadech samosprávy. Praha.

Katedra genderových studií Fakulty humanitních studií UK (autoři: Ing. Petr Pavlík, PhD. a PhDr. Irena Smetáčková, PhD.) na vzorku 75 úřadů samospráv (z toho 11 krajských úřadů, 16 úřadů obcí II. typu, 31 úřadů obcí II. typu a 17 úřadů obcí I. typu). Z analýzy mj. plyne, že v prosazování rovných příležitostí jsou neaktivnější krajské úřady, které jsou aktivnější než obce III. typu. Pouze jeden krajský úřad má explicitně formulovanou strategii rovných příležitostí žen a mužů, kterou pravidelně vyhodnocuje. Pouze 4% všech úřadů mají definovány konkrétní priority a opatření v oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže, ve všech případech jde o krajské úřady. Zpráva obsahuje doporučení, která zahrnují např. rozšíření nabídky vzdělávacích aktivit, přípravu metodických materiálů, zřizování pracovních pozic s náplní prosazování rovných příležitostí, vypisování specifických výzev, podporu síťování, zřízení poradny a výzkumných fór, monitoring a sledování trendů. Některá z těchto doporučení jsou promítnuta do navrhovaných opatření (viz návrh přílohy usnesení). Zásadní otázkou, které se analýza dotýká, je vhodnost a proveditelnost zřízení pracovních pozic na krajských úřadech a úřadech obcí typu II. a III. Tato otázka má nejen svůj aspekt právní (potřeba změny zákonů), ale především finanční. Analýza potvrzuje předpoklad, že při rozšiřování institucionálního zabezpečení je nejvhodnější začít s krajskou úrovní.

2. 5. 5. Shrnutí

V roce 2009 se výrazně prosazuje posilování institucionálních mechanismů. Na globální a evropské úrovni probíhají kroky k ustavení, resp. konsolidaci tzv. *genderových agentur* (entita v rámci OSN, Evropský institut pro rovnost žen a mužů v EU). Jsou posilovány rovněž institucionální mechanismy na národní úrovni. Posílení zahrnuje tři prvky: 1) rozšířila se působnost veřejného ochránce práv o agendu tělesa pro rovnost, 2) na úrovni centrální exekutivy byly vytvořeny na ministerstvech pracovní skupiny, a 3) došlo k dynamickému rozvoji spolupráce s nestátními organizacemi a akademickým sektorem prostřednictvím jejich zapojení do práce výborů a pracovních skupin Rady. Těmito kroky se tvoří základ sítě, která by do budoucna měla zahrnout i další aktéry (především na regionální a místní úrovni) a fungovat jako celonárodní fórum pro dialog a spolupráci v této oblasti.

Současně však přetrvávají zásadní problémy, mezi něž patří:

- nedostatečná kapacita centrálního koordinačního pracoviště – oddělení rovnosti žen a mužů
- nedostatečné finanční zajištění pro vytváření institucionálního zabezpečení, včetně nedostatečné podpory nestátních neziskových organizací působících v této oblasti
- absence orgánů pro prosazování rovnosti žen a mužů na krajské a místní úrovni (kraje, obce II. a III. typu)
- absence koordinačních mechanismů na krajské úrovni.

Úkoly v této oblasti jsou zásadní, a nelze je splnit bez přesměrování finančních prostředků. Tento závěr je ve svých důsledcích v rozporu s obecně přijímaným požadavkem na snižování počtu státních úředníků a zaměstnanců veřejné správy a nemá tudíž snadné řešení.

V návaznosti na novou strategii je proto nutné vytvořit realistický plán institucionálních změn a rozfázování dalších kroků. Pro nejbližší období se navrhuje pracovat na úkolech, které s sebou nenesou výrazné finanční náklady. Patří mezi ně:

- rozšíření nabídky vzdělávacích aktivit v problematice rovných příležitostí žen a mužů pro krajské a obecní úřady
- podpora prostřednictvím distribuce metodických materiálů pro úřady samospráv
- zpracování studie, která by vyhodnotila právní možnosti a finanční dopady zřízení pracovních pozic na krajských úřadech a úřadech obcí II. a III. typu pro pracovníky, kteří se zabývají rovnými příležitostmi pro muže a ženy.

2. 6. Ekonomické postavení žen, posílení ekonomické nezávislosti žen včetně vytváření celospolečenských podmínek pro sladění pracovního, soukromého a rodinného života

2. 6. 1. Ekonomické postavení žen

Dosažení ekonomické nezávislosti je nejen jedním z cílů politiky rovných příležitostí, ale současně je rovněž předpokladem pro úspěšné řešení jiných problémů (např. sdílení péče o děti a potřebné, potírání domácího násilí). Dosažení stejného ekonomického postavení žen a mužů je také jednou z priorit EU. Studie, kterou nechalo zpracovat švédské předsednictví EU v roce 2009, dospěla k závěru, že plné dosažení rovnosti žen a mužů by přineslo v jednotlivých členských zemích růst HDP o 15 - 45 procent. Česká republika by si takto mohla polepšit o 32 procent.⁵⁰ V souvislosti se současnou hospodářskou situací bohužel předkladatel nemá k dispozici genderovou analýzu dopadů krize ani dopadů různých protikrizových opatření a reforem z genderového hlediska.

Dlouhodobý příznivý trend posilování role a postavení žen v hospodářství narušila ve všech zemích EU hospodářská krize. Důsledky krize zatím dopadly více na muže, existuje ale riziko, že ženy zasáhne následně, např. v podobě rozpočtových škrťů ve veřejném sektoru, kde jsou ženy více zastoupeny.⁵¹ Disproporčně mohou dopadat na ženy rovněž rozpočtové škrty v sociální oblasti, např. obecné snižování sociálních dávek a jiných forem podpory. Příkladem je kontroverzní snížení peněžité pomoci v mateřství.

Podle Lisabonské strategie měla celková **míra zaměstnanosti** dosáhnout do roku 2010 alespoň 70% a míra zaměstnanosti žen nejméně 60%. Připravovaná Strategie Evropa 2020⁵² si klade za cíl usilovat o dosažení 75% zaměstnanosti „žen a mužů“ ve věku od 20 do 64 let. Část členských zemí (např. Švédsko a Španělsko, předsedající EU ve druhé polovině roku 2009, resp. v první polovině roku 2010), trvají na stejné cílové vizi 75% jak pro ženy, tak muže.

I když z hlediska mezinárodního srovnání náleží Česká republika v rámci EU mezi země s vyšší mírou zaměstnanosti žen (v roce 2008 činila 57,6 %), a tedy se výrazně blíží lisabonskému cíli, míra zaměstnanosti žen je stále nižší než průměr za všechny členské země EU. Česká republika také patří mezi sedm členských zemí, kde se rozdíl v zaměstnanosti žen a mužů v období mezi léty 2003 a 2008 zvýšil.⁵³

Počet nezaměstnaných dosáhl v České republice k 31. prosinci 2009 385 tisíc osob, z toho 189 tisíc žen. V relativním vyjádření se jedná o nárůst zhruba dvoutřetinový. Míra nezaměstnanosti žen je dlouhodobě vyšší (k 31. prosinci 2009 byla 10,3%) než míra nezaměstnanosti mužů (k 31. prosinci 2009 byla 8,4%). Meziroční růst nezaměstnanosti se projevil jak v ženské složce populace (o 60,1 tisíc vyšší), tak především v mužské složce populace (o 94,2 tisíc vyšší).⁵⁴ Krize, jak je uvedeno výše, tedy primárně nedopadala na ženy, obecně ale zhoršila situaci na trhu práce a potenciálně vystavila ženy většímu riziku diskriminace. Ministerstvo financí i ministerstvo obrany, která mají propracovaný systém vyhodnocování stížností, upozorňují, že v roce 2009 zaznamenaly nově stížnosti v souvislosti

⁵⁰ Löfström, A. (2009): Gender equality, economic growth and employment 2009, s. 27.

⁵¹ Rovnost žen a mužů – 2010. KOM(2009)694 v konečném znění.

⁵² Evropská rada 25. a 26. března 2010. Závěry.

⁵³ Dalšími zeměmi jsou Slovensko, Polsko, Bulharsko, Rumunsko a Finsko. Viz statistická příloha Sdělení Komise – Rovnost žen a mužů – 2010, s. 4.

⁵⁴ <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam020510.doc>

s tlakem na trhu práce (o diskriminační jednání se však podle vyhodnocení dotčených institucí nejednalo).

Přetrvávajícím problémem české společnosti je vysoký rozdíl v odměňování žen a mužů. Příjmy žen tvoří v průměru 74% (v mediánu 79,3%) příjmů mužů. Ke dni 31. prosinci 2008 činil tzv. „gender pay gap“ v České republice v průměru 26% (v mediánu 20,7%). V celé EU činil v roce 2007 gender pay gap asi 17,6%.⁵⁵

Podpora podnikání žen je stále více diskutovaným způsobem, jak zvýšit ekonomickou aktivitu žen. V České republice je mezi vlastníky živnostenského oprávnění cca 27% žen z celkového počtu pracujících žen. Přestože se jedná o poměrně vysoké číslo srovnatelné se státy EU, je zde zřejmá vysoká segregace směrem k typicky „ženským“ profesím jako je kadeřnice, kosmetička apod.

Některá zajímavá zjištění ohledně ekonomické situace žen plynou z **Analýzy daňových příjmů fyzických osob z genderového hlediska**, kterou provedlo v roce 2009 ministerstvo financí. Ministerstvo uvádí, že dle centrálního registru je ke třetímu čtvrtletí roku 2009 evidováno celkem 2,04 mil. fyzických osob, a z tohoto počtu je 34,1% tj. cca 696 tisíc žen. Muži mají vyšší obraty v podnikání, obraty žen se však meziročně zvyšují. Analýza též ukazuje, že ženy platí daně poctivěji než muži - nedoplatek na dani vykazují cca 4/5 mužů oproti 1/5 žen. Analýza dále konstatuje, že ve sledovaném období výrazně vzrostl počet „podnikajících žen“ (v roce 2008 se blížil k 1/2 z celkového počtu fyzických osob).⁵⁶ Podnikající žena už tedy přestává být výjimkou a stává se běžnou obchodní partnerkou muže, uvádí se v analýze. Současně ale analýza upozorňuje, že podnikání může být pro mnohé ženy řešením, jak zvládnout chod rodiny při tradičním rozdělení rolí - podnikají proto, aby se mohly více přizpůsobit potřebám rodiny a finanční přínos jejich podnikání nebývá pro rodinný rozpočet rozhodující (viz podrobněji k Analýze příloha IVa).

Ze studie, kterou si nechala zpracovat Evropská komise v roce 2008 vyplývá, že potenciální překážky podnikání žen lze shrnout do tří oblastí: 1) kontextuální překážky: volba vzdělání, tradiční náhledy na ženy a stereotypy o ženách, vědě a inovacích, 2) sektor inovací vyžaduje značné investice a ženy mohou být viděny jako méně důvěryhodní věřitelé, 3) měkké překážky: nedostatek přístupu k technicko-vědeckým a obchodním sítím, nedostatek výcviku v podnikání, modelových rolích a podnikatelských schopnostech.⁵⁷ Podpora žen v podnikání by se měla snažit odstraňovat tyto bariéry.

Ženy se častěji než muži mohou na trhu práce setkávat s diskriminačním jednáním, které je bariérou jejich profesního uplatnění. V roce 2009 došlo k důležitému vývoji v judikatuře,⁵⁸ vztahující se k této oblasti, a to v mediálně známém případě žalobkyně M. Č. proti Pražské plynárenské a.s. (v tomto případě se jednalo o namítanou diskriminaci při výběrovém řízení na místo finanční ředitelky). Žalobkyně podala dovolání k Nejvyššímu soudu a dovolací soud konstatoval,⁵⁹ že došlo k nesprávnému právnímu posouzení věci, protože soudy nižší instance nesprávně aplikovaly v praxi zásadu tzv. obráceného důkazního břemene (aplikace §133a odst. 1 občanského soudního řádu).⁶⁰ V projednávané věci soudy - v obecné rovině -

⁵⁵ Rovnost žen a mužů – 2010. KOM(2009)694, Statistical Annex, s. 6.

⁵⁶ Analýza sleduje fyzické osoby podávající daňová přiznání.

⁵⁷ Citováno v More women (2010), s. 25.

⁵⁸ Vývoj judikatury, včetně rozhodování mezinárodních soudů a kvasi-soudních orgánů, ve věcech diskriminace na základě pohlaví i na základě sexuální orientace sledují též Zprávy o stavu lidských práv v ČR.

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. listopadu 2009 sp. zn. 21 Cdo 246/2008.

⁶⁰ Podle ustanovení § 133a odst.1 o.s.ř. (ve znění účinném do 30.6.2009) má soud ve věcech pracovních skutečnosti tvrzené o tom že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství, víry, světového názoru, zdravotního postižení, věku nebo

ze správného právního názoru v podstatě vycházely, nepromítly ho však náležitě do zjištěného skutkového stavu věci. Proto závěry Městského soudu o neopodstatněnosti žaloby podle Nejvyššího soudu nemohly obstát. Rozhodnutí odvolacího soudu bylo zrušeno a věc byla vrácena Městskému soudu v Praze k dalšímu přezkoumání.⁶¹

2. 6. 2. Slad'ování pracovního, soukromého a rodinného života

Základní problém slad'ování rodinného a pracovního života v České republice je výstižně charakterizován v odborné literatuře jako oddělenost světa rodiny a práce: „Český sociální stát funguje na principu oddělených světů, kdy svět práce a svět péče a rodiny jsou pro ženy a pro muže, kteří chtějí na péči participovat, definovány jako v zásadě neslučitelné. Přitom na evropské úrovni je zaměstnanost žen, která nevyklučuje zakládání rodin a péči o děti, součástí politik zaměstnanosti.“⁶²

Současné nastavení systému není problémem jen z pohledu rovnosti žen a mužů, ale je i čistě ekonomickým problémem. Jak konstatovala Zpráva OECD z jara 2010: „Rodičovské příspěvky a jiné dávky dostupné rodinám s malými dětmi odrážejí preferenci českých institucí rodinné péče o děti, a proto jsou výrazně vychýleny k poměrně dlouhé ekonomické deaktivaci rodičů. Měl by být proveden komplexní přezkum ustanovení daňového a dávkového systému, která se vztahují na rodiny s nezaopatřenými dětmi. Cílem by mělo být lepší skloubení pracovního a rodinného života a takové nastavení parametrů, které by bylo více neutrální vzhledem k volbě rodičů, jak kombinovat práci a rodinu.“⁶³

V České republice v péči o děti a ostatní potřebné členy rodiny a domácnost dominují ženy. Je to dáno také rozdílnou výší příjmů žen a mužů, kdy rodič s vyšším platem setrvává v zaměstnání a druhý odchází do domácnosti (viz výše).

Pro slad'ování pracovního, soukromého a rodinného života je, kromě místně a finančně dostupných služeb péče o děti, klíčová také nabídka flexibilních pracovních úvazků. Socioložky Křížková a Vohlídalová (2009), které zmapovaly flexibilitu pracovní doby a místa výkonu práce na českém trhu práce v souvislosti s rodičovstvím, dospěly k závěru, že „zatímco v západní Evropě je pružná pracovní doba a částečné úvazky relativně častou formou uspořádání pracovní doby, v české společnosti stále převažuje neflexibilní plná pracovní doba s přesně daným začátkem a koncem. České ženy mají obecně méně flexibilní zaměstnání než muži, u nichž však převažují negativní typy flexibility nebo uspořádání pracovního režimu kombinované s dlouhou pracovní dobou. V kontextu převažující negativní flexibility na českém trhu práce jsou matky malých dětí ohroženy nejistotou pracovního místa významně více než muži.“⁶⁴

V současné době v České republice převažuje jedna forma flexibility pracovní doby – zkrácený pracovní úvazek.⁶⁵ V České republice pracuje na zkrácený pracovní úvazek více žen než mužů. K 30. září 2009 to bylo 70,9% žen z celkového počtu osob se zkráceným

sexuální orientace za prokázané, pokud v řízení nevyšel najevo opak. Právní úprava obsažená v tomto ustanovení mimo jiné představuje naplnění závazku, který vyplývá ze Směrnice Rady ze dne 15.12.1997 č. 97/80/ES, o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví.

⁶¹ K problematice diskriminace v ČR viz též výroční Zprávy o stavu lidských práv.

⁶² Křížková, A., Vohlídalová, M. (2009), s. 53.

⁶³ OECD (2010): Ekonomický přehled České republiky 2010. Policy Brief, duben 2010.

⁶⁴ Křížková, A.- Vohlídalová, M. (2009), s. 54-55

⁶⁵ Jedná se o běžnou pracovní smlouvu, ale s tím rozdílem, že je sjednána kratší než stanovená týdenní pracovní doba a tomu odpovídající zkrácená odměna.

pracovním úvazkem.⁶⁶ Důvody k práci na zkrácený pracovní úvazek jsou v České republice různé: u mužů převažuje zdravotní stav a vzdělávání, u žen péče o osobu blízkou.

Zkrácené úvazky však mají nevýhody, na které poukazují domácí i zahraniční odborné studie. Z nejnovější rozsáhlé analýzy kvality práce na zkrácený úvazek, která byla zpracována v sousedním Rakousku pro potřeby spolkové ministryně pro ženy a veřejnou službu⁶⁷ vyplývá, že tato forma práce nese pro postavení žen na trhu práce velká rizika. I když zaměstnavatelé vědomě usilují o nabídku kvalitní práce na částečný úvazek, znamená tento model nižší příjem, který často nezajišťuje existenční soběstačnost, omezeny jsou možnosti dalšího vzdělávání a postupu do vyšších pozic, částečný úvazek není dobře slučitelný s prací ve vedoucích funkcích.⁶⁸ Důvody pro tuto formu práce jsou u mužů a žen rozdílné. Podle rakouské studie dominuje u žen péče o potřebné členy rodiny a u mužů další vzdělání a výcvik (situace je obdobná i u nás – viz výše). Rakouští odborníci proto dospívají ke kritickému postoji k práci na zkrácený úvazek. Protože však často zkrácený úvazek představuje jedinou cestu, jak skloubit práci a péči, případně práci a vzdělávání, je nezbytné hledat všechny cesty ke zlepšení kvality práce na částečný úvazek, uzavírá citovaná studie. Na rizika zkrácených úvazků poukazují i české badatelky. Zkrácené úvazky mohou být nebezpečnou pastí nízkého platového ohodnocení, nedobrovolné podzaměstnanosti, pracovní nejistoty a diskriminace.⁶⁹

Negativní dopady mohou mít i další flexibilní formy práce, dohoda o pracovní činnosti a dohoda o provedení práce, pokud jsou alternativou práce na plný úvazek. Celkově platí, že při zavádění genderově specifických flexibilních režimů nebo částečných úvazků jen pro ženy (matky) může vést k marginalizaci určitých skupin na pracovním trhu, což je problém známý z jiných zemí (např. z Rakouska a Německa).⁷⁰ Při úvahách o rozšíření částečných úvazků, jejichž podíl je v České republice ve srovnání s jinými zeměmi nízký, je proto potřeba cílit na to, aby byly využívány jak muži, tak ženami.

Opatřením bez negativních vedlejších efektů je například pružná pracovní doba nebo práce z domova. Jejich zavedení je proto žádoucí podporovat. Zatím však není pravidlem ani na ministerstvech – z údajů poskytnutých resorty plyne, že jsou zavedena např. na ministerstvech dopravy, financí a práce a sociálních věcí (viz příloha č. IVa). Lze shrnout, že negativním genderovým dopadům flexibilních forem práce je třeba předcházet. Podpora využívání těchto forem práce by měla být zaměřena jak na muže, tak na ženy.

Sladování pracovního, soukromého a rodinného života je nejen otázkou nastavení podmínek, ale i otázkou přístupu jednotlivců a společností k dělbě rolí v rodině. Proto je důležitá podpora většího zapojení obou rodičů do výchovy dětí – tj. podpora aktivního otcovství. V roce 2009 podpořilo ministerstvo práce a sociálních věcí aktivní otcovství prostřednictvím právě probíhajícího projektu „Táto, jak na to?“. Jeho cílem je prostřednictvím osvětové kampaně zviditelnit a rozvíjet aktivní otcovství jako důležitou součást mužské identity.

⁶⁶ Zdroj: ČSÚ, [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/930033DF4D/\\$File/310109q344.xls](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/930033DF4D/$File/310109q344.xls)

⁶⁷ Bergman, N., Papouschek, U., Sorger, C. (2010).

⁶⁸ Tyto jevy existovaly podle citované rakouské studie rovněž v podnicích, které byly považovány za příklady dobrého spojení částečných úvazků s nabídkou kvalitní práce, viz Bergman, N., Papouschek, U., Sorger, C. (2010), s. 82.

⁶⁹ Vohlídalová, M. (2008); Křížková, A.- Vohlídalová, M. (2009), s. 51-52.

⁷⁰ Křížková, A.- Vohlídalová, M. (2009), s. 52. V některých zemích, které se s touto situací potýkají, hledají řešení v povinném přednostním zaměstnávání osob pracujících na částečný úvazek při uvolnění místa na plný úvazek. Na tématu částečných úvazků „pro maminky“ lze pozorovat i polarizaci občanského sektoru, kdy toto opatření, prosazované jednou částí, je jinou částí zpochybňováno s poukazem na uvedená rizika.

2. 6. 3. Zajištění péče o děti předškolního věku

Problematickým ve vztahu k posílení ekonomického postavení žen se ukazuje zajištění péče o malé děti. Tento problém není unikátní pro Českou republiku, což se odráží také v tzv. barcelonských cílech, které si stanovila Rada EU v roce 2002 (v každém členském státu měla být do roku 2010 zajištěna péče o alespoň 90 % dětí ve věku od tří let do zahájení povinné školní docházky a o alespoň 33 % dětí mladších tří let).⁷¹ V roce 2009 se z podnětu Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů zabývala otázkou skupina dotčených ministerstev. Na základě rozhodnutí vlády bude tato práce pokračovat rovněž v roce 2010, kdy bude zpracována analýza možnosti zařazování dětí od dvou let do školek.

Dnes je v České republice zajištěna péče v mateřských školách⁷² pro 93,3 % dětí ve věku od tří let do zahájení školní docházky, dostupnost veřejných mateřských škol (zejména v okolí velkých měst, jako je Praha) se však v současnosti výrazně zhoršuje v souvislosti s mírným vzestupem porodnosti v posledních letech.⁷³ S problémem umístit dítě do školky se setkávají rodiče, které by si přály využít zkrácené (tj. dvouleté) varianty rodičovské dovolené, ale stále častěji se s odmítnutím setkávají i rodiče dětí starších tří let. Ve školním roce 2009/2010 navštěvovalo mateřskou školu 314 008 dětí, přitom 20 000 žádostí zůstalo nevyřízeno. Pro děti ve věku do tří let je však zajištěna péče mimo rodinu jen pro 1,2 % dětí (tento údaj se vztahuje k zajištění péče ve zdravotnických zařízeních – jeslích, popř. v rámci péče o děti dle zákona o živnostenském podnikání). Konkrétně bylo v roce 2008 v provozu 46 jeslí a mikrojeslí celkem pro 1413 dětí. Ministerstvo práce a sociálních věcí v rámci výzvy pro předkládání individuálních projektů OP LZZ „Rovné příležitosti žen a mužů na trhu práce a sladění pracovního a rodinného života“ podporuje v případě dětí do dvou let věku převážně individuální péči, resp. péči v malých skupinách s ohledem na nízký věk dětí.

Situace v České republice, co se týče péče o děti mladší tří let, je nejextrémnější v Evropě. Česká republika je proto logicky také zemí, kde má rodičovství dětí mladších 12 let u žen ve věku 25-49 let největší dopad na zaměstnanost ze všech zemí EU. Rozdíl mezi zaměstnaností žen s dětmi a bez dětí činí až 35 procentních bodů v neprospěch žen s dětmi – u mužů je to jen 5 procentních bodů.⁷⁴

Současný stav neumožňuje naprosté většině rodičů pečujících o děti do tří let reálnou volbu ve vztahu k návratu do práce. Tato volba je v současné době systémově omezena jen na rodiny s vysokými příjmy, které si mohou dovolit financovat individuální péči (chůvu). Podle Kuchařové se ceny soukromého hlídání chůvou pohybují mezi 60-100 Kč/h (v případě šedé ekonomiky) a 130-150 Kč/hod (v případě agenturního hlídání).⁷⁵ Pokud rodiče chtějí umístit dvouleté dítě do soukromé mateřské školky, ceny měsíčního školného se např. v okolí Prahy pohybují minimálně kolem 10 000 Kč.⁷⁶ Nejvýraznějším projevem absence adekvátního zajištění péče o děti do tří let, a dalo by se říci přímo anomálií systému je možnost zrychleného dvouletého čerpání rodičovského příspěvku na jedné straně a neexistence systémové podpory společnosti v péči o děti ve věku od dvou do tří let na

⁷¹ Presidency conclusions, Barcelona 15 and 16 March 2002, SN 100/1/02 REV 1

⁷² Nelze nepoznamenat, že v názvu tohoto druhu školy („mateřská škola“) se odráží genderový stereotyp, a bylo by vhodné při příležitosti novelizovat § 7 odst. školského zákona a tento tradiční název změnit, např. na neutrální termín „školka“.

⁷³ Kuchařová et al. (2009)

⁷⁴ Viz statistická příloha Sdělení Komise – Rovnost žen a mužů – 2010 (Commission Staff Working Document SEC(2009) 1706. s. 12

⁷⁵ Kuchařová et al. (2009), s. 146

⁷⁶ Vohlídalová (2010)

straně druhé. Velká část žen tedy stále nemá reálnou možnost svobodně se rozhodnout o délce rodičovské, přestože umožnění této volby byl jeden z cílů její reformy v roce 2008.

Dílčí řešení by se mohlo nalézt v rozšíření možnosti zařazování dětí od dvou let do mateřských škol, jak plyne z rozhodnutí vlády.⁷⁷ Z analýzy, kterou pro vládu zpracovalo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, vyplývá, že ve školním roce 2008/2009 navštěvovalo mateřské školy celkem 26 384 dětí mladších tří let, tj. 24,8 % populačního ročníku (tyto děti většinou dovrší věku tří let v průběhu docházky do mateřské školy v období od září do prosince kalendářního roku). Pokud by se dolní věková hranice posunula na dva roky, do mateřských škol by mohly nastupovat i děti, které ještě nejsou dostatečně samostatné, které potřebují soustavnou pomoc dospělé osoby. Ministerstvo předpokládá, že by se v případě rozšíření kapacit mateřských škol počet dětí mladších tří let navštěvujících mateřskou školu postupně zvýšil na maximálně 50% populačního ročníku. Což sice přinese zvýšení nároků na státní rozpočet, tuto otázku ovšem nelze posuzovat izolovaně. Jde o celospolečenskou investici, protože rodič dosud pečující o dítě bude následně ekonomicky aktivní, bude platit daně a současně se mohou snížit i další výdaje státu.⁷⁸

2. 6. 4. Shrnutí

V roce 2009 nedošlo v otázkách ekonomického postavení žen v České společnosti ke zlepšení. Zaměstnanost žen stagnuje, přetrvává vysoký rozdíl v odměňování práce žen a mužů, stále schází systémové řešení péče o děti ve věku do tří let. Komplex těchto podmínek způsobuje, že pro sladování pracovního, soukromého a rodinného života, a tedy i pro dosahování rovnosti žen a mužů v ekonomické oblasti nejsou vytvořeny dobré podmínky. V následujících letech budou diskutována opatření a posuzovány zásadní systémové změny, které budou ovšem vždy probíhat s ohledem na vyvážené zohledňování nejlepšího zájmu dítěte, realizaci plnohodnotného rodičovství a zájmu rodičů profesně se uplatnit.

V této oblasti je žádoucí nalézt účinnější opatření a realizovat tyto cíle:

- zvýšit zaměstnanost žen
- postupně překonávat vertikální a horizontální segregaci trhu práce
- odhalovat a odstraňovat diskriminaci na základě pohlaví na pracovním trhu ve všech podobách (výběrová řízení, uzavření smlouvy, výpověď, kariérní postup, přesuny zaměstnanců, ukončení pracovního poměru)
- nově nastavit podmínky pro sladování rodinného, soukromého a pracovního života
 - zajistit širší spektrum nabídek finančně dostupné péče o děti do tří let
 - zavádět flexibilní pracovní úvazky a umožnit práci z domova; současně realizovat opatření, aby se flexibilní úvazky nestaly bariérou
- podnítit veřejné instituce, aby v rámci svých možností byly příkladem dobrého nastavení podmínek pro sladování soukromého, rodinného a pracovního života
- podpořit podnikání žen.

Dále je nutné posoudit zásadnější systémové změny, mj.:

⁷⁷ Usnesení vlády ze dne 18. ledna 2010 č. 63 k možnostem systémového řešení agendy denní péče o děti do zahájení povinné školní docházky, uložilo ministryni školství, mládeže a tělovýchovy zpracovat ve spolupráci s ministryní zdravotnictví, ministry práce a sociálních věcí a financí a ministrem pro lidská práva návrh dalšího postupu týkající se uvedené problematiky. Vláda na svém jednání dne 18. ledna 2010 doporučila rozpracovat tu část původního materiálu, která předpokládala snížení věkové hranice dětí v mateřských školách na dva roky.

⁷⁸ Např. náklady placení zdravotního pojištění.

- zvážit a vyhodnotit možnost odstranění zákazu souběhu čerpání rodičovského příspěvku a umístění dítěte do zařízení denní péče
- zvážit možnost zákonného zkrácení doby čerpání rodičovského příspěvku (a současně navýšení příspěvku pobíraného kratší dobu) a vyhodnotit možné dopady tohoto kroku i se zřetelem k dostupnosti služeb péče o děti
- zvážit možnost volby délky a výše čerpání rodičovského příspěvku pro širší okruh příjemců.

2. 7. Důstojnost a integrita žen, odstranění násilí založeného na pohlaví a obchodování s lidmi

O problémech důstojnosti a integrity žen, násilí na ženách a obchodování s lidmi, které je považováno za moderní podobou otroctví, se v současné době vede intenzivní diskuse na mnoha mezinárodních a národních fórech. Vedle již výše uvedených aktivit Rady Evropy směřujících k přijetí úmluvy o potírání násilí na ženách a domácího násilí, která bude nepochybně znamenat výrazný mezník v této oblasti, se problémem zabývá i EU. V roce 2010 by měla Evropská komise zpracovat a představit svůj plán pro společný postup členských zemí.⁷⁹ V návaznosti na přijaté Závěry Rady z března 2010 zpracovává evropskou strategii Evropská komise. Vzhledem k aktuálnosti tématu mapuje níže uvedená část podrobněji dosavadní vývoj.

Vláda České republiky již v prvním strategicko-politickém dokumentu, který se týkal rovnosti žen a mužů, a který projednala a přijala usnesením č. 6 ze dne 7. ledna 1998 – Informace o postavení žen ve společnosti, na problematiku násilí na ženách a domácího násilí poukazuje. Zabývá se především otázkami trestných činů se sexuálním motivem a násilím páchaným v rodině.

V úkolech vládou uložených jednotlivým resortům z roku 1998 si vláda vytyčila v oblasti násilí na ženách ambiciózní cíle: Vyhodnocení účinnosti v té době platných právních předpisů vztahujících se na problematiku násilí na ženách a případné navržení opatření k jejich zefektivnění, podporu působení interdisciplinárních týmů spojujících zdravotní, sociální, právní a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů násilí na ženách a zaměření sociální práce na pomoc obětem násilných trestných činů na rodiny a podporu rozšiřování sítě azylových domů pro ženy-oběti domácího násilí.

Ve vztahu k realizaci svobody volby zdravotnických zařízení přetrvává nízká dostupnost péče samostatných porodních asistentek. V problematice nezákonných sterilizací byla přijata opatření, která byla z hlediska prevence nezákonných sterilizací účinná. Vláda vyslovila politování nad zjištěnými individuálními pochybeními při provádění sterilizací. Nedošlo však k vytvoření zvláštního mechanismu pro odškodnění a zatím ani k přijetí nové právní úpravy, s níž se však do budoucna počítá.

2. 7. 1. Domácí násilí

V této kapitole bude pojednáno o problematice domácího násilí z genderového pohledu, tedy především o problematice domácího násilí mužů na ženách.⁸⁰ Většina vládních aktivit se

⁷⁹ Plán bude zpracován v návaznosti na Závěry Rady - Vymýcení násilí páchaného na ženách v Evropské unii, které byly přijaty dne 8. března 2010.

⁸⁰ Problematiku opačnou, tedy domácí násilí žen na mužích, je třeba mít také na zřeteli. Na základě statistických informací (92 – 98 % z celkového počtu obětí domácího násilí jsou ženy) se ovšem pozornost vládních opatření v současné době zaměřuje především na ženy (a děti) jako oběti.

odvozuje od každoročně aktualizovaných Priorit, některé činnosti se protínají s aktivitami ministerstva vnitra a především jeho odboru prevence kriminality.

Úkoly vyplývající z Priorit se ve značné míře také prolínají s činností Výboru pro prevenci domácího násilí, který vznikl 1. ledna 2008 jako poradní orgán Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, ovšem Výbor se trochu nesystémově (v rámci zařazení pod „genderovou“ Radu) na svém ustavujícím jednání rozhodl věnovat problematice domácího násilí v celé šíři, tedy domácímu násilí v rodinách vůči ženám, mužům, dětem, seniorům, osobám se zdravotním, mentálním, či kombinovaným postižením, a to včetně prevence a práce s násilnými osobami. V některých jeho aktivitách jde tedy rozsah jeho činnosti za oblast upravovanou a postihovanou Prioritami, nicméně hlavní oblast jeho působení, tedy prevence domácího násilí na ženách jako jeho téměř výhradních obětech, je plně v souladu s zaměřením vládního materiálu Priority.

Za domácí násilí se obecně považuje takové násilí, které u jednoho z partnerů způsobuje strach z druhého. Skrze užití moci, které tento strach umožňuje, kontroluje násilný partner chování druhého. Domácí násilí může nabývat formy fyzického, sexuálního a psychického násilí, donucené sociální izolace a ekonomické deprivace. Domácí násilí v partnerských vztazích je vzhledem k intimnímu charakteru vztahu mezi obětí a agresorem a používání rafinovaných forem týrání z hlediska prevence a potírání jednou z nejkomplikovanějších oblastí v rámci násilí páchaného na ženách.

Vývoj legislativy ve vztahu k domácímu násilí

V úvodních zprávách o plnění Priorit bylo konstatováno, že formální předpoklady stanovené právním řádem pro možnost postihu pachatelů násilí na ženách jsou již vytvořeny (domácí násilí bylo, i když značně složitě, možné stíhat na základě skutkových podstat ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, vydírání a další). Konkrétní změny právních předpisů měly být navrhovány resorty spravedlnosti a vnitra průběžně. Ministerstvo spravedlnosti bylo později (rok 2002) vyzváno zvážit novelizaci ustanovení § 215 trestního zákona (týrání svěřené osoby) tak, aby trestně postihovalo i týrání jiných než svěřených osob, a zvážit také možnost přijetí dalších legislativních opatření k potlačování domácího násilí a lepší ochraně jeho obětí.

Od 1. ledna 2002 bylo novelizací trestního řádu v § 163a dosaženo částečného zlepšení postavení oběti domácího násilí, neboť orgány činné v trestním řízení už nemusely vyžadovat souhlas oběti s trestním stíháním pachatele – osoby blízké. Novela trestního zákona (zákon č. 91/2004 Sb.), účinná k 1. červnu 2004, domácí násilí částečně trestněprávně upravila, a to zavedením zvláštní skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě – § 215a trestního zákona.

V březnu 2006 přijala Česká republika novou právní úpravu na ochranu před domácím násilím: zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím (dále jen „zákon o domácím násilí“) s účinností k 1. lednu 2007. Zákon o domácím násilí vytvořil základní právní rámec pro řešení domácího násilí, a to zamezením nebezpečným útokům proti životu a zdraví prostřednictvím policejního vykázaní (dočasné separace osoby násilné od osoby ohrožené). Dále upravil podmínky poskytování bezprostřední psychologické a sociálně-právní pomoci osobám ohroženým domácím násilím v intervenčních centrech a interdisciplinární spolupráci mezi státními, komunálními a nestátními organizacemi, které se podílejí na prevenci domácího násilí a pomoci ohroženým osobám a jejich nezletilým dětem. Speciální pracoviště – Intervenční centra, která vznikla na základě novely zákona o sociálních službách k 1. lednu 2007, poskytují krizovou pomoc osobám ohroženým domácím násilím (viz níže).

Dne 1. ledna 2009 nabyl účinnosti zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky (dále jen zákon o policii). Zákon o policii přinesl do oblasti domácího násilí dílčí změny. Vykázání je pojato jako faktický úkon a již se nejedná o rozhodnutí vydané ve správním řízení. Pro policii tím dochází k zásadnímu zjednodušení postupu, kdy již policisté nadále nejsou nuceni vyhotovovat formální rozhodnutí se všemi náležitostmi, včetně odůvodnění, odpadá komplikované doručování a dochází k odformalizování lhůt pro posouzení správnosti vykázání v odvolacím řízení.

Dne 1. ledna 2010 vešla v účinnost novela občanského soudního řádu, zákon č. 218/2009 Sb. ze dne 22. června 2009, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Smyslem zákona je doplnit ustanovení týkající se domácího násilí, které v občanském soudním řádu chybí, dále blíže specifikovat jednotlivé instituty domácího násilí a odstranit interpretační potíže jednotlivých ustanovení, které vznikly v souvislosti s aplikací tohoto institutu v praxi. Novela kromě jiného rozšiřuje demonstrativní výčet povinností, které lze uložit předběžným opatřením, např. povinnost zdržet se nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem. Dále jasně stanoví náležitosti návrhu na nařízení předběžného opatření týkající se domácího násilí.

Dne 1. ledna 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009 Sb.), který v zásadě převzal skutkové podstaty trestných činů obsažené v předchozí úpravě, nově však byla zavedena skutková podstata trestného činu nebezpečné pronásledování (§ 354, tzv. stalking), která pamatuje na postih pronásledování, které bývá nezřídka pokračováním domácího násilí po odchodu oběti od násilného partnera. Zavedena byla též speciální skutková podstata trestného činu zabití (§ 141), umožňující zohlednit zvláštní okolnosti případu vraždy násilné osoby osobou týranou. Nový trestní zákoník obsahuje také trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání (§ 337 odst. 2).

V roce 2009 ministerstvo spravedlnosti připravilo novelu zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů. Novela zákona na základě soudní praxe upravuje § 11 odst. 2 zákona zavedením osvobození od soudních poplatků u navrhovatele ve věcech domácího násilí podle § 76b občanského soudního řádu, a to bez ohledu na povahu subjektu či jeho majetkové poměry.

Informační kampaň

Již v úvodních zprávách o plnění Priorit bylo opakovaně konstatováno, že v české společnosti zatím dostatečně a účinně nepůsobí sociální obranné mechanismy k výchově proti násilí a k respektu k lidským právům. V zájmu zvýšení veřejné vnímavosti vůči nepřijatelnosti domácího násilí a dalších druhů násilí páchaného na ženách, bylo od roku 1999 opakovaně uloženo ministru vnitra, ministru práce a sociálních věcí a zmocněnci vlády ČR pro lidská práva (později také ministru školství, mládeže a tělovýchovy a ve spolupráci s nevládními organizacemi) zorganizovat veřejnou informační kampaň o nepřijatelnosti těchto forem násilí páchaného zejména na ženách.

Kampaň vzhledem k nedostatku finančního prostředku proběhla až v roce 2003 a byla zaměřena zejména na prevenci mezi mladými lidmi ve věku od 15 do 25 let. Cílem kampaně bylo informovat mladé lidi o základních faktech o domácím násilí a naučit je rozpoznávat jeho příznaky v počátečním stadiu partnerství. S ohledem na věk cílové skupiny byla mimo běžné formy kampaně zvolena i netradiční počítačová hra, v níž si mladí lidé mohli ve virtuálním vztahu zažít situaci domácího násilí a naučit se v této situaci reagovat. Veškeré materiály (letáky, rozhlasový spot, kinoreklama, bannery, CD informační klip, atd.), které vznikly v souvislosti s kampaní, byly umístěny na doméně www.domacinasili.cz. Úkol „uskutečnit veřejnou informační kampaň“ či pokračovat v informování veřejnosti“ zůstával

součástí priorit až do roku 2008, ačkoliv jeho plnění bylo omezené a více méně čerpalo z aktivit realizovaných v rámci kampaně, která proběhla v roce 2003.

Podle údajů poskytnutých ministerstvem vnitra prostřednictvím Informace o plnění opatření pro zavedení interdisciplinárních týmů spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí za rok 2009 připravila Policie ČR v roce 2009 plakát a skládačky s tematikou domácího násilí, které budou rozšiřovány do čekáren lékařů, do škol, na benzinové pumpy, do kulturních středisek, vozů městské hromadné dopravy apod. Dále byla ministerstvem vnitra distribuována skládačka pro veřejnost „STOP domácímu násilí“.

Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2009 zadalo objednávku na zpracování informační brožury pro osoby ohrožené domácím násilím v rozsahu cca 90 stran, která bude obsahovat informace o právních prostředcích ochrany obětí domácího násilí (vykázání, předběžné opatření soudu, trestní právo), o možnostech sociálního zabezpečení a způsobech úpravy rodinných poměrů (rozvod, výchova a výživa dětí). Tato informační brožura bude vydána v roce 2010 v celkovém nákladu 2 000 kusů.

V roce 2009 byly také vydány publikace organizace Profem o.p.s. Domácí násilí – právní minimum pro lékaře nebo příručka organizace Rosa o.s. pro pracovníky, kteří pracují s dětmi, s názvem Kouzelná knížka.

Aktivity ministerstva vnitra v souvislosti s fungováním interdisciplinárních týmů při odhalování a stíhání násilí na ženách

Otázka fungování interdisciplinárních týmů při odhalování a stíhání násilí na ženách obecně se ihned od počátku ukázala jako relativně komplikovaná, neboť ministerstvo vnitra původně (1999) namítalo, že potřeba vytvářet tyto týmy zatím nenastala. Proto mu bylo uloženo posoudit efektivnost a předpoklady působení těchto týmů a v návaznosti na výsledek tohoto posouzení navrhnout další postup. Tento úkol byl později rozšířen o požadavek vytvoření pracovní skupiny složené ze zástupců odpovědných resortů i zástupců nevládního sektoru za účelem řešení otázky fungování těchto týmů. Skupina zahájila svou činnost v dubnu 2002. V roce 2003 realizovalo ministerstvo vnitra Modelový mezioborový projekt k vytvoření právního rámce a metodických postupů pro zavedení interdisciplinárních týmů, spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí.

Projekt se stal prvním krokem k zpracování koncepce a zavedení systému koordinované mezioborové spolupráce směřující k eliminaci domácího násilí v České republice. Ministerstvo vnitra na jeho základě zahájilo průběžnou koordinaci a sledování plnění pravidelně aktualizovaných opatření, zaměřených na interdisciplinární řešení problematiky domácího násilí a na vytvoření integrovaného systému pomoci jeho obětem.

Za tímto účelem byla začátkem roku 2005 ustavena mezioborová pracovní skupina, složená ze zástupců ministerstva vnitra, spravedlnosti, práce a sociálních věcí, zdravotnictví, školství mládeže a tělovýchovy, Policie České republiky a zástupců nestátních neziskových organizací (KOORDONA a Bílý kruh bezpečí). Uvedený tým expertů koordinuje aktivity zainteresovaných resortů a sleduje plnění aktualizovaných legislativních a metodických opatření v oblasti stíhání a trestání domácího násilí v České republice. Zprávu o současném stavu a pokroku, ale i o případných přetrvávajících nedostatcích, předkládá ministr vnitra každoročně vládě České republiky s termínem do 31. března. První "Informace o plnění opatření pro zavedení interdisciplinárních týmů spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí" byla vládě předložena v dubnu 2005.

Informace o plnění opatření pro zavedení interdisciplinárních týmů spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí za rok 2009 popisuje situaci v oblasti domácího násilí za uplynulý rok, zejména v souvislosti s již tříletou aplikační praxí zákona č. 135/2006 Sb.⁸¹. Materiál dále obsahuje vybraná statistická data, vyhodnocení řízení ve věcech přestupků proti občanskému soužití a informaci o dotační podpoře projektů zaměřených na práci s násilnou osobou a práci s dětmi jako svědky domácího násilí. Součástí materiálu je přehled plnění opatření ze strany jednotlivých resortů a také aktualizace těchto opatření.

Ministerstvo vnitra (odbor prevence kriminality) podpořilo finančně v roce 2009 tři projekty nestátních neziskových organizací v rámci dotačního titulu „Prevence domácího násilí s důrazem na práci s násilnými osobami“, a to v částce 525.000,-Kč. Jedná se o pilotní i již realizované projekty, které se zaměřují na práci s násilnými osobami, individuální a skupinové terapie, mediaci v rodinných vztazích, zvládání agrese atd. a v rámci dotačního titulu „Programy zaměřené na děti jako svědky domácího násilí“ pět projektů v částce 900.000,-Kč. Výstupem většiny projektů jsou manuály a metodiky k práci s násilnými osobami a s dětmi jako svědky domácího násilí.

Poskytování ochrany ohroženým osobám a problematika azylového bydlení

Ministerstvu práce a sociálních věcí byl již od počátku (1998) uložen úkol rozšiřovat síť azylových domů pro ženy, oběti násilí a později také podporovat vznik azylových domů s utajenou adresou. Ministerstvo mělo také poskytovat podporu nevládním neziskovým organizacím zabývajících se těmito aktivitami. Ministerstvo v následujících letech provozování azylových domů podporovalo prostřednictvím dotací (2001-2006), dále již však informace o plnění tohoto úkolu neposkytlo.

Jedním ze základních předpokladů efektivního fungování boje proti domácímu násilí bylo v roce 2007 vytvoření Intervenčních center (celkem 15 – ve 13 krajích bylo vytvořeno jedno, v jednom z krajů dvě), ke kterému došlo na základě novelizace zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. Byl vytvořen samostatný typ sociální služby Intervenčního centra podle § 60a. Intervenční centra poskytují pomoc osobě ohrožené domácím násilím do 48 hodin od doručení opisu rozhodnutí o vykázaní tomuto centru. Služby jsou poskytovány formou ambulantní, terénní nebo pobytovou, přičemž základní činnosti této služby jsou socioterapeutického charakteru, poskytování pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

V materiálu Informace o plnění opatření pro zavedení interdisciplinárních týmů spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí za rok 2009 uvádí ministerstvo vnitra, že v roce 2009 v České republice prostřednictvím služby pořádkové policie krajských ředitelství Policie ČR bylo evidováno celkem 743⁸² rozhodnutí Policie České republiky o vykázaní násilné osoby ze společného obydlí (z toho bylo vykázáno 16 žen).

V souvislosti s vykázaním bylo domácím násilím bezprostředně ohroženo 762 žen, 39 mužů a 911 dětí. Údaje za sledované období vykazují také značný rozdíl mezi jednotlivými kraji. Z hlediska absolutního počtu vykázaní, došlo k největšímu počtu těchto případů v kraji Ústeckém (134). Za ním následují kraje Moravskoslezský (111) a Jihomoravský (82). Ke krajům s nejmenším počtem vykázaní podle absolutních čísel patří kraje Královéhradecký (16) a Plzeňský (14).

⁸¹ Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím.

⁸² Jedná se o statistiky Policie ČR.

Napomoci obětem domácího násilí by mohl i nový dotační program ministerstva pro místní rozvoj. Ministerstvo si pro rok 2009 stanovilo resortní priority v oblasti podpory zřizování bytů pro osoby se zvláštními potřebami, vč. osob s nezaopatřenými dětmi v tíživé rodinné situaci a oběti domácího násilí – v roce 2009 tak byly vyhlášeny dva dotační tituly: Pečovatelství byt a Vstupní byt.

Aktivity ministerstva zahraničních věcí v oblasti boje proti násilí na ženách a domácímu násilí

Česká republika se tématu boje proti násilí na ženách a domácímu násilí dlouhodobě věnuje na mezinárodní scéně. Vznese přes dvě desítky dotazů a doporučení v této oblasti státům revidovaným v rámci mechanismu Univerzálního přezkumu stavu lidských práv, podporuje rezoluce Valného shromáždění a Rady OSN pro lidská práva dotýkající se této oblasti, rezoluce Rady bezpečnosti OSN k ženám, míru a bezpečnosti a také relevantní odkazy v jednáních o dalších textech na mezinárodních fórech a podílí se na unijní politice boje proti násilí na ženách .

Spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi

Jednotlivé resorty dlouhodobě spolupracují z řadou nevládních organizací mezi něž patří především Bílý kruh bezpečí, Česká katolická charita, ProFem, Rosa o.s., Gender Studies, o. p. s. a další. Zastřešujícím subjektem řady organizací věnujících se problematice domácího násilí je Koalice neziskových organizací proti domácímu násilí (Koordona). Tyto organizace vykonávají záslužnou práci, potýkají se však často s nedostatkem finančních zdrojů.

Stručné statistiky

Níže uvedené statistické informace čerpají z materiálu Výboru pro prevenci domácího násilí ke dni prevence násilí na ženách (25. listopadu) a tiskové zprávy ministra pro lidská práva k tomuto dni.⁸³

- cca 50% – lidí starších 15ti let ví o nějakém případě partnerského násilí z doslechu
- cca 25% lidí starších 15ti let se s partnerským násilím setkala přímo, nejčastěji v roli svědka, ale nijak výjimečně i v roli oběti
- 92 – 98 % z celkového počtu obětí domácího násilí jsou ženy
- 2 – 5 % z celkového počtu obětí domácího násilí jsou muži
- ve velké části rodin, v nichž dochází k násilí mezi partnery, žijí děti – 80% a v téměř 60% těchto rodin se násilí odehrává přímo před jejich zraky
- 97 % osob starších 15ti let ví nebo alespoň tuší, co si pod pojmem domácí násilí představit
- jen 19 % veřejnosti má dostatek informací jak na domácí násilí reagovat
- 84 % veřejnosti si myslí, že domácí násilí je problém, s nímž by měl stát něco dělat
- v České republice v roce 2009 požádalo o pomoc nebo radu v oblasti domácího násilí na 10 000 osob
- neziskové organizace v roce 2009 ubytovaly více než 1 000 osob prchajících před násilnými osobami
- spolu se svými matkami do azylových obydlí odešlo v roce 2009 více než 1500 dětí.

⁸³ <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/tz/157--k-mezinarodnimu-dni-proti-nasilii-na-zenach--64886/>

2. 7. 2. Obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi

Obchodování s lidmi definuje článek 3. Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi, který je součástí mezinárodní Úmluvy o nadnárodním organizovaném zločinu ze dne 13. 12. 2000, takto: „Obchodování s lidmi znamená najímání, přepravu, převoz, přechovávání nebo přijetí osob za účelem zneužívání za pomoci hrozby, použití síly nebo jiných forem donucení, za pomoci únosu, podvodu, uvedení v omyl nebo zneužití moci či stavu bezbrannosti nebo pomocí předání nebo přijetí plateb či výhod, a to za účelem získání souhlasu osoby mající kontrolu nad jinou osobou.“⁸⁴ V současné době se podle ministerstva vnitra vyskytují nejčastěji tyto formy obchodování s lidmi: za účelem sexuálního vykořisťování a nucené prostituce; nucené práce, praktiky podobné otroctví, dlužnímu otroctví, nuceným službám, pracovnímu vykořisťování; za účelem odnámání lidských orgánů či tkání, nucené žebření či nucení k páčání drobné trestné činnosti a nucené sňatky.

Obchodem s lidmi se zabývají i evropské regionální organizace - Rada Evropy a Evropská unie. V rámci Rady Evropy byla v roce 2005 otevřena k podpisu Úmluva o obchodování s lidskými bytostmi (č. 197), která vstoupila v platnost v roce 2008. Úmluva mj. zakotvuje trestní odpovědnost právnických osob (tento institut v českém právním řádu zatím neexistuje) a povinnost státu postihovat zákazníky obchodovaných osob. Česká republika tuto úmluvu, kterou již ratifikovalo 26 zemí Rady Evropy a dalších 17 podepsalo, zatím nepodepsala. Situace se ani v roce 2009 nezměnila.

Ve druhé polovině roku 2009 se jednalo v EU o návrhu nového rámcového rozhodnutí Rady o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a ochraně obětí, jehož cílem je zefektivnění boje a rovněž právo oběti na správné, nestranné, účinné a rychlé vyšetřování. Toto právo by mělo být naplněno vzrůstajícím uznáním role oběti v trestním řízení.⁸⁵

V České republice od roku 2003 připravuje **Národní strategii boje proti obchodování s lidmi** ministerstvo vnitra. Strategie pro období let **2008-2011**⁸⁶ navazuje na opatření předchozích dvou národních strategií. Pro potírání obchodování s lidmi byla v roce 2008 ustavena Mezirezortní koordinační skupina pro oblast boje proti obchodování s lidmi.

Strategie uvádí, že ze střednědobého hlediska se rozsah ani formy obchodu s lidmi v České republice příliš nemění. Relativně nejrozšířenější formou obchodování s lidmi je sexuální vykořisťování žen. V současné době je Česká republika především zemí cílovou a transitní, a to hlavně pro obchodované ženy ze zemí bývalého Sovětského svazu, zejména Ukrajiny, Ruska a Moldávie. V této oblasti je obzvláště důležitá spolupráce s neziskovými organizacemi, které nejen poskytují služby obětem, ale rovněž zprostředkovávají vědění o fenoménech jinak obtížně dostupných ke zkoumání. V roce 2009 např. organizace La Strada Česká republika, o. p. s., zveřejnila sondu do prostředí mongolské pracovní migrace (zahrnuto 8 mužů a 7 žen), která ukazuje, že situace pracovních migrantů a migrantek je zlá. Žijí v izolaci a zaměstnavatelé se vůči nim chovají nepřijatelně a mnohdy i nezákonně (např. neuzavírají smlouvy, krátí a zadržují mzdy, neplatí odvody a vyhrožují).⁸⁷

⁸⁴ <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>

⁸⁵ Návrh Evropská komise zveřejnila v březnu 2009. Návrh rámcového rozhodnutí Rady o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí, kterým se zrušuje rámcové rozhodnutí 2002/629/SVV. KOM/2009/0136 konečném znění. Vzhledem ke vstupu Lisabonské smlouvy v platnost bude ale návrh nově předložen v podobě směrnice a do legislativního procesu zapojí nově vedle Rady plně též Evropský parlament.

⁸⁶ http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rs_atlantic/mvcr/prevence/lidiobchod/9492.html

⁸⁷ La Strada ČR, o. p. s. Sonda do prostředí mongolské pracovní migrace – 2009, dostupné na www.strada.cz

Činnost neziskových organizací, které pomáhají obětem, by mohla být oslabena některými ustanoveními **nového trestního zákoníku**, který nabyl účinnosti 1. ledna 2010. V zákoníku jsou zařazeny do výčtu skutkových podstat, jejichž nepřežkažení, resp. neoznámení je trestné, nově i trestné činy obchodování s lidmi a zbavení osobní svobody (§ 168, resp. § 170). Neziskové organizace namítají, že povinnost překažit trestný čin obchodování s lidmi a trestný čin zbavení osobní svobody a povinnost oznámit skutečnost, že došlo k těmto trestným činům, znemožní terénním pracovníkům a pracovnícím efektivně pracovat. Ztíží poskytování sociálních služeb této zranitelné skupině a ohrozí kriminalizací osoby, pracující v humanitárních a dalších nevládních organizacích a rovněž samotné oběti. Argumenty předložené La Stradou Česká republika o. p. s., jsou přesvědčivé a její stanovisko podpořila také Českomoravská konfederace odborových svazů. Ani stanovisko ministerstva vnitra, odboru bezpečnostní politiky, v této věci obavy nevládních organizací zcela nevyvrací.⁸⁸

Ovšem v této souvislosti ministerstvo spravedlnosti uvádí, že „trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 trestního zákoníku poskytuje ochranu dětem (tj. osobám mladším 18 let) před sexuálním zneužíváním, odběrem tělesných orgánů, nucenými pracemi včetně nevolnictví a otroctví. Stanovit, že již nebude trestný ten, kdo nepřekaží nebo neoznámí prodej dítěte za takovýmto zločinným cílem, je před veřejností neobhajitelné i přes obavy organizace La Strada na ztížení její činnosti. Ministerstvo spravedlnosti předpokládá, že i tato organizace, pokud by získala poznatky o připravovaném, páchaném nebo již spáchaném vysoce závažném zločinu vůči dítěti, že by bez váhání splnila tuto zákonnou oznamovací povinnost. Pokud jde o trestný čin zbavení osobní svobody podle § 170 trestního zákoníku jedná se v prvním odstavci o zločin, ve druhém a třetím odstavci o zvlášť závažný zločin, který se svou intenzitou řadí k nejzávažnějším trestným činům (horní hranice trestní sazba až 16 let) a trestnost jeho neoznámení nebo nepřekažení je proto nezbytná.“

Prioritou ministerstva vnitra v oblasti boje proti obchodování s lidmi bylo v roce 2009 posílení sběru a výměny dat o obchodování s lidmi v rámci České republiky i Unie. Za českého předsednictví EU byla vytvořena jako základní nástroj pro spolupráci mezi členskými státy EU, specializovaná webová stránka⁸⁹ – mapa obsahující informace o fungování národních zpravodajů v jednotlivých státech, jejich kontakty a relevantní národní materiály. S Evropskou komisí bylo dojednáno, že obsah stránek bude převzat a začleněn do speciálního portálu věnovaného obchodu s lidmi.

2. 7. 3. Shrnutí

V České republice spadá problematika boje proti obchodování s lidmi do gesce ministerstva vnitra, které vytvořilo jak příslušnou strategii tak i institucionální mechanismus. Vzhledem k tomuto pokrytí tématu se nenavrhuje zahrnovat do strategie rovnosti žen a mužů nová opatření v této oblasti.

Do gesce ministerstva vnitra spadá v současnosti také koordinační role při potírání domácího násilí. V této oblasti působí i Výbor pro prevenci domácího násilí Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů (viz výše), z jehož podnětu schválila Rada (v únoru 2010) Národní akční plán prevence domácího násilí a současně návrh na přesun této agendy do působnosti ministra pro lidská práva. Ať již bude realizován tento přesun nebo koordinace zůstane zachována na ministerstvu vnitra, bude nutné v návaznosti na přijetí připravované Úmluvy

⁸⁸ Citované dokumenty, včetně stanoviska ministerstva vnitra, jsou dostupné na www stránkách organizace La Strada, <http://www.strada.cz>.

⁸⁹ Adresa stránek je www.national-rapporteurs.eu

Rady Evropy o potírání a předcházení násilí na ženách a domácího násilí celou oblast aktivit na poli násilí na ženách a domácího násilí nově konsolidovat, včetně

- určení orgánu, který bude na národní úrovni odpovědný za implementaci úmluvy
- zamezení případné neefektivní duplicitě činností státní správy
- rozšíření aktivit veřejné moci rovněž o oblasti doposud nedostatečně pokryté (např. násilí ve jménu cti, mrzačení ženských pohlavních orgánů).

V současné době je v připomínkovém řízení Národní akční plán. „Informace o plnění opatření pro zavedení interdisciplinárních týmů spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí“, tj. materiál ministerstva vnitra, který byl předložen vládě pro informaci 9. dubna. Přílohou materiálu je vyhodnocení plnění a aktualizace úkolů na další období. Proto nejsou do oblasti směřována v rámci tohoto materiálu nová opatření.

2. 8. Překonání genderových stereotypů

Nahlížení a posuzování žen a mužů ve společnosti je velmi úzce spojeno s existencí tzv. genderových rolí. Jedná se o soubor odlišných postojů, činností a vzorců chování, z nichž některé jsou v dané společnosti určeny ženám a některé mužům. Pokud jsou genderové role společností považovány za neměnné a na druhé pohlaví nepřenositelné, tedy vyplývající z „přirozenosti“ neboli biologického pohlaví, uplatňují se zpravidla v jejím myšlení genderové stereotypy. Pokud je cílem společnosti umožnit mužům i ženám možnost svobodně rozhodovat o svém životě, je žádoucí genderové stereotypy překonávat. Cílem není stejnost a popření všech rozdílů mezi pohlavími, ale rovnost, především rovnost příležitostí.

V roce 2009 byla na základě úkolu zadaného ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy vypracován manuál genderově senzitivního jazyka ve školství,⁹⁰ který objasňuje tuto problematiku a její význam v českém jazykovém prostředí. Manuál vyzývá ke kritickému vnímání textů a mluveného slova ve veřejném prostoru již od období školní docházky, k jasnému pojmenování účasti žen na veřejném dění, jejich kompetencí a společenského přínosu či k přehodnocování tradiční dělby práce mezi ženami a muži. Autorky manuálu uvádějí konkrétní příklady používání diskriminujícího nebo stereotypního jazyka a nabízejí rodově vyvážené alternativy vyjadřování pro češtinu, angličtinu a němčinu.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy jako gestor problematiky vzdělávání, které významným způsobem formuje představy dětí o genderových rolích žen a mužů, by v následujícím období mělo při potírání stereotypů sehrávat větší roli.

Velký vliv na postoje veřejnosti mají média. Stát je v možnosti ovlivňovat média po právu značně omezen, což ovšem neznamená, že by měl na činnost směrem k nestereotypnímu zobrazování jak žen, tak mužů rezignovat; je ale nezbytné nalézt vhodné prostředky ovlivnění médií.

V rámci českého předsednictví Radě EU se v květnu 2009 v Praze uskutečnila Evropská konference o nových cestách k překonávání genderových stereotypů. Tématem konference byly nástroje a metody pro překonávání genderových stereotypů v dětství, médiích a v rozhodovacích procesech. Členské státy na konferenci představily své inovační postupy, nástroje a způsoby, kterými lze v evropském kontextu docílit pozitivní změnu veřejného

⁹⁰ Dostupný na http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/Gender_pirucka_korektura.pdf

mínění. Na stránkách Úřadu vlády je k dispozici ke stažení sborník obsahující jednotlivé příspěvky a další materiály.⁹¹

2. 8. 1. Příjmení žen

S genderovými stereotypy souvisí i zatím spoře diskutovaná problematika příjmení u žen a změny příjmení při uzavření manželství. Téma zatím, s výjimkou otázky přechylování (viz též níže), není podrobně zpracováno akademickou obcí⁹² ani veřejnou mocí. Neexistují statistiky ohledně změny příjmení u žen (a mužů) při uzavření manželství, ani počty dětí, které mají příjmení po matce nebo po otci. Přitom praxe změny příjmení u žen a norma patronymie obecně jsou prvky přežívajícího patriarchálního modelu společnosti, a jsou tak zajímavým ukazatelem jejího stavu. Ve světě i v Česku jistě existuje mnoho žen, pro které je (či byla) volba příjmení výsledkem tlaku okolní společnosti. Známým příkladem je jedna z nejmocnějších žen světa – současná ministryně zahraničních věcí USA Hillary Rodham Clinton.⁹³

Co se týče volby příjemní, současná právní úprava v České republice v zásadě respektuje princip volby příjmení při uzavření manželství oběma snoubenci, a proto není z hlediska změny zákonů aktuální.⁹⁴

Problematictější je ale situace u **přechylování příjmení žen**. Současná právní úprava tvorby příjmení u žen vychází z pravidla, že příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice.⁹⁵ Zákon dále stanoví, že při zápisu uzavření manželství lze na základě žádosti ženy, již se uzavření manželství týká, uvést v matriční knize příjmení, které bude po uzavření manželství užívat, v „mužském tvaru“. Tuto možnost však dává jen čtyřem kategoriím žen: a) cizinkám, b) občance ČR, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, c) občance ČR, jejíž manžel je cizinec, a d) občance, která je jiné než české národnosti. Obdobná omezení se vztahují k zápisu příjmení dítěte. Při zápisu narození dítěte lze na základě žádosti rodičů uvést příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru, je-li dítě slovy zákona a) cizincem, b) občanem, který má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, c) občanem, jehož jeden z rodičů je cizincem, d) občanem, který je jiné než české národnosti.

Popsaný stav je výsledkem pozvolného vývoje. Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů umožnil nově používání nepřechýleného příjmení u žen, které jsou příslušnicemi národnostních menšin. V roce 2004 byl zákon novelizován (zákon č. 165/2004 Sb.) a možnosti užívání nepřechýleného příjmení byly rozšířeny. Tato novelizace byla výsledkem poslanecké iniciativy.⁹⁶

⁹¹ Dostupný na http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/aktuality/gender_conference.pdf

⁹² Komplexně se tématem zabývá práce D. Komanické (2009) *Priezvisko ženy pri uzavretí manželstva - Štúdia mechanizmov uchovávania patronymie a patrilinearity*, FHS UK Praha. Dílčí studie k problému příjmení žen publikovala lingvistka Jana Valdřová.

⁹³ Hillary Rodham Clinton začala svoji profesní kariéru pod rodným příjmením Rodham, které používala i po sňatku, byla ale tlakem okolí donucena připojit ke svému příjmení rovněž příjmení manžela.

⁹⁴ Citovaná práce D. Komanické (2009) ale upozorňuje na možné problémy při tvorbě příjmení dětí, jejichž rodiče mají složená příjmení a též na omezení daných voleb. Zákonná úprava příjmení i existující praxe by se nepochybně měly stát předmětem širší genderové analýzy.

⁹⁵ Viz § 69 zákona č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

⁹⁶ Návrh předložil poslanec Pavel Hrnčíř. Ve svém vystoupení uvedl, že návrh reaguje na řadu podnětů, které obdržel zejména od občanek České republiky hlásících se k české národnosti, většinou trvale žijících v cizině, jež se obracely na poslance s problémy, které mají s používáním svého příjmení v takzvané přechýlené formě. (Viz rozprava a pozměňovací ke sněmovnímu tisku 466, vol. období 2002-2006, www.psp.cz. Z vystoupení nelze dovodit zda a do jaké míry byl návrh i reakcí na kritiku veřejného ochránce práv a též na vývoj judikatura v EU (rozsudek Evropského soudního dvora z 2. 10. 2003 C 148/02 ve věci Garcia Avello proti Belgii).

Současná právní úprava je z hlediska rovnosti žen a mužů sporná, protože může v jednotlivých případech narušovat právo žen na vlastní identitu. Vyvolává otázky i z hlediska ústavnosti, protože rozlišuje lidi v požívání základních práv na základě národnosti a ženy české národnosti znevýhodňuje a nutí je (pokud chtějí užívat příjmení v nepřechýlené formě) k deklaraci jiné než české národnosti. To je v rozporu s ustanovením čl. 2 Listiny základních práv a svobod, podle níž má každý právo svobodně rozhodovat o své národnosti a současně zakazuje jakékoli ovlivňování tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodnování. Skutečnost, že zákon lze touto formou přihlášení se k jiné národnosti než české snadno obejít (což se v praxi děje) nemůže být v právním státě důvodem pro přehlížení potřeby vhodnější právní úpravy.

Situaci neřeší ani další uvedené okolnosti podmiňující výjimku, protože ty řeší pragmaticky jen situaci užšího okruhu žen (cizinky, občanky ČR, které mají za manžela cizince a občanky pobývající trvale v zahraničí). Spíše jen podtrhují skutečnost, že ke lpění na zásadě přechylování neexistují dostatečně silné důvody, jelikož i dnes se již neaplikuje systematicky.

Problematika přechylování by měla být upravena komplexněji, (tj. včetně otázky změny příjmení mimo uzavření manželství a narození) a vycházet přitom z předpokladu, že každá žena má právo svobodně se rozhodnout, zda bude používat příjmení v tradičním přechýleném (ženském) neboli nepřechýleném (slovy zákona „mužském“) tvaru. Minimální, a nikterak složitá úprava zákona spočívá v odstranění stávajících omezujících podmínek.

2. 8. 2. Shrnutí

Genderové stereotypy a jejich svazující účinek provází českou společnost stále velice intenzivním způsobem. Je nezbytné se snažit pozitivně ovlivňovat prostředí, kde se genderové stereotypy utváří a reprodukují, tedy především oblast vzdělávání a oblast médií.

Důležité je především:

- vypracovat analýzu školského systému z hlediska rovnosti žen a mužů,
- plně využívat možností škol a dalších složek institucionalizované výchovy k osvětě
- nalézat nové postupy, jak genderové stereotypy odhalovat a jak je překonávat
- nalézat cesty, jakým způsobem efektivně informovat a pozitivně ovlivňovat média směrem k nestereotypnímu zobrazování žen a mužů
- upravit legislativně úsek užívání příjmení tak, aby respektoval svobodnou volbu jedinců a neznevýhodňoval ženy.

2. 9. Prosazování rovnosti žen a mužů ve vnějších vztazích

Klíčovým úkolem ministerstva zahraničních věcí je zajistit rovnoměrné a systematické prosazování lidských práv žen v oblastech politiky lidských práv, transformační politiky a rozvojové politiky.

Česká republika se aktivně profiluje v rámci mechanismu Univerzálního přezkumu stavu lidských práv založeného v roce 2008. Ve svých dotazech a doporučeních revidovaným státům Česká republika pravidelně zohledňuje otázky naplňování principu nediskriminace, boje proti násilí na ženách a domácímu násilí, vzdělávání o lidských právech s důrazem na ochranu lidských práv žen a odstraňování negativních stereotypů. Během svého

předsednictví v Radě EU Česká republika zahájila implementaci Pokynů EU pro politiku boje proti násilí na ženách. Zastupitelské úřady ČR ve světě byly zodpovědné za zpracování zpráv popisujících stav v zemi svého působení a návrhů pro postup EU včetně možných projektů. V současnosti se některé ze zastupitelských úřadů podílejí na další fázi implementace.

Jednou z oblastí, kde by Česká republika mohla úspěšně prosazovat rovnost žen a mužů v zahraničních vztazích, je **zahraniční rozvojová spolupráce**. Tímto tématem se zabývá Policy Paper Ústavu mezinárodních vztahů/Centra ProEquality ze září 2009.⁹⁷ Autoři přesvědčivě dokládají, že bez začlenění genderu nebude česká rozvojová spolupráce v naplňování Rozvojových cílů tisíciletí efektivní, omezené veřejné prostředky nebudou využity hospodárně a Česká republika nebude respektována jako vyspělá dárcovská země; jsou přitom kritičtí k současnému stavu implementace tohoto principu.

Ministerstvo zahraničních věcí k prosazování rovnosti žen a mužů v zahraniční rozvojové spolupráci uvádí, že bude věnovat v rámci nové koncepce zahraniční rozvojové spolupráce na roky 2011-2015 rovnosti žen a mužů celou pasáž, že genderová problematika bude obsažena v novém interním materiálu České rozvojové agentury a že bude kladen větší důraz na kontrolu plnění genderového aspektu projektů.

Systém zahraniční rozvojové spolupráce České republiky doplňuje **transformační spolupráce**, která je svébytnou součástí vládní politiky k rozvojovým a transformujícím se zemím. Spočívá v podpoře demokracie a obhajobě lidských práv, soustřeďuje se na vytváření a posilování demokratických institucí, právního státu, občanské společnosti a zásad řádné správy věcí veřejných, Charakterizuje ji spolupráce se skupinami občanské společnosti a nevládními organizacemi, kontakt se státními orgány v přijímající zemi může být záměrně vyloučen.⁹⁸ Nedílnou součástí této politiky by měla být – podle podmínek přijímací země - rovněž podpora rovného postavení žen, která je vážným problémem některých transformujících se společností (např. Irák). Zdůraznění této dimenze lidských práv a demokracie zatím v koncepci transformační spolupráce chybí.

V mezinárodním kontextu se Česká republika podílela v roce 2009 na prosazování rovnosti žen a mužů též prostřednictvím účasti delegací na jednání mezinárodních organizací. Velkou příležitostí pro prosazování rovnosti žen a mužů bylo přitom **předsednictví České republiky v Radě EU**.

Důležitou událostí bylo **zasedání Komise OSN pro postavení žen** (New York) v březnu 2009. Tématem jednání bylo rovné sdílení odpovědnosti mezi ženami a muži a rovná účast žen v rozhodovacích procesech. České předsednictví udrželo společnou pozici všech členských států EU, která v porovnání s jinými státy OSN, tradičně obsahovala důraz na vysoký standard prosazování rovnosti žen a mužů. Česká republika také upořádala dvě setkání s nestátními neziskovými organizacemi a jednu paralelní akci – seminář „Sladění rodinného a pracovního života z hlediska EU“.

Genderovou tematikou se v roce 2009 zabývala také **Komise OSN pro populaci a rozvoj**, jejímž hlavním bodem jednání bylo plnění mezinárodních závazků, především Káhirskeho akčního programu a Rozvojových cílů tisíciletí. Komisi byla po složitém vyjednávání přijata rezoluce, která vyzvala k důslednému plnění všech závazků členských států. Podobu rezoluce

⁹⁷ Horký, O., Lukášová, M. (2009): Strategie začlenění genderu do české rozvojové spolupráce: ne móda, ale nutná podmínka efektivity. Policy Paper. Ústav mezinárodních vztahů/Centrum ProEquality, 2009.

⁹⁸ Koncepce transformační spolupráce (2005) , viz www.mzv.cz

významným způsobem ovlivnila - prostřednictvím českého předsednictví - EU v otázkách, které se týkají např. reprodukčního zdraví, rovnosti žen a mužů, vzdělání, osvěty, plánovaného rodičovství, dostupnosti antikoncepčních prostředků, zlepšení dostupnosti a kvality zdravotní péče pro sexuální a reprodukční zdraví, boje proti pohlavně přenositelným nemocem včetně HIV/AIDS a odstranění chudoby.

Během jednání **Mezinárodní konference práce** (dále jako „MOP“), nejvyššího orgánu Mezinárodní organizace práce (OSN) v červnu 2009 Česká republika jako předsednická země EU, podobně jako v předchozím případě, koordinovala a vyjednávala společnou pozici EU. Jedním z projednávaných témat bylo téma „Rovnost žen a mužů – podstata důstojné práce“ a nově byl v rámci MOP ustaven Výbor pro rovnost žen a mužů. České předsednictví (ve spolupráci se Švédskem) vyjednávalo za EU s ostatními členskými státy MOP kompromisní znění závěrů Výboru pro rovnost žen a mužů, které se zaměřily především na problematiku tzv. feminizace chudoby, rozdílů v odměňování, přetrvávání vertikální a horizontální segregace, špatných pracovních podmínek a nevýhodných pracovních úvazků žen či nedostatek vzdělávání.

Česká republika se také v listopadu 2009 zúčastnila přípravného **regionálního zasedání Evropské hospodářské komise OSN** k plnění Pekingské akční platformy (Peking+15), kde se především prostřednictvím koordinačních setkání EU podílela na utváření společné pozice k politickému dokumentu „Závěry předsedy“. Tento dokument byl poté podkladem pro jubilejní zasedání Komise OSN pro postavení žen v březnu 2010 k patnáctému výročí Pekingské deklarace a akční platformy.

Ministerstvo zahraničních věcí věnovalo v roce 2009 pozornost také naplňování resolucí OSN č. 1325 o ženách, míru a bezpečnosti a č.1820 o sexuálním násilí během ozbrojených konfliktů. Během českého předsednictví bylo české zastoupení při OSN v New Yorku v problematice žen v ozbrojených konfliktech velmi aktivní. V průběhu šesti měsíců Česká republika třikrát na toto téma vystoupila v Radě bezpečnosti jménem EU. V únoru stálá mise organizovala ve spolupráci s Evropskou komisí seminář na téma zlepšení spolupráce OSN a regionálních organizací v implementaci rezolucí OSN č. 1325 a č. 1820.

Česká republika se jako pozorovatel v Radě OSN pro lidská práva podílela na předkládání rezoluce odsuzující násilí na ženách (A/HRC/7/24) a v rámci svého předsednictví v EU uspořádala v únoru 2009 v Ženevě neformální diskusi EU a členů Výboru proti diskriminaci žen k otázkám práce tohoto výboru a k vhodnosti ustavení zvláštního mandátu k diskriminaci žen v právních předpisech. Česká republika usiluje o členství v Radě OSN pro lidská práva v roce 2011 a při jeho dosažení se bude v rámci jednání rady snažit prosazovat témata zlepšení postavení žen a zamezení násilí na ženách.

2. 9. 1. Shrnutí

Ochrana lidských práv a podpora demokracie jsou stěžejním tématem české zahraniční politiky, zahraniční politika by proto prosazování lidských práv žen měla systematicky zahrnovat do všech svých oblastí. Prosazování politiky rovnosti žen a mužů by proto mělo být do budoucna také jednou z prioritních oblastí plánu pro prosazování rovnosti žen a mužů. Je proto žádoucí:

- rovnost žen a mužů jako prioritní téma české zahraniční politiky lépe artikulovat a začlenit jej do základních dokumentů zahraniční politiky, včetně zahraniční rozvojové spolupráce a transformační politiky
- pokračovat v úsilí o naplňování rezolucí OSN č. 1325 a č. 1820

- trvale spolupracovat s nevládními organizacemi zabývajícími se prosazováním lidských práv žen
- systematicky a cíleně podporovat programy a instituce OSN zabývající se lidskými právy žen.

2. 10. Další aktuální témata

2. 10. 1. Role nestátních subjektů, akademické obce a občanské společnosti v prosazování rovnosti žen a mužů

I v roce 2009 realizovaly podstatnou část aktivit při prosazování rovnosti žen a mužů nestátní neziskové organizace. K zesílení jejich aktivit vedlo rovněž české předsednictví EU (viz též příloha č. IVd předkládané zprávy).

V roce 2009 pokračoval trend k širšímu zapojení nestátních organizací do činnosti Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. Jak z pohledu státu, tak i neziskových organizací je proto klíčová otázka vymezení dalšího modelu spolupráce. Současné dění směřuje k modelu spolupráce, který existuje na úrovni EU, a jehož dominantním rysem je to, že neziskové organizace se stávají nástrojem realizace veřejných politik. Na straně státu se tento přístup odrazil již v Souhrnné zprávě o plnění Priorit a postupů z roku 1999, a to mj. ve větě „Pokud se nestátní neziskové organizace budou podílet na plnění úkolů státní politiky v oblasti rovných příležitostí, bude ministerstvo práce a sociálních věcí provádění příslušných aktivit podporovat prostřednictvím své dotační politiky.“⁹⁹

Na straně neziskových organizací existují k prosazení tohoto modelu příznivé podmínky. Jsou dány mj. tím, že v občanském sektoru hájícím práva žen dominuje tzv. *nový transakční aktivismus*.¹⁰⁰ Tento nový druh aktivismu vznikl v zemích střední a východní Evropy po roce 1989 za přispění mezinárodních dárců, a později fondů EU. Spočívá na malých advokačních organizacích, které jsou vysoce profesionální a vykazují velkou aktivitu, nejsou ovšem schopny demonstrovat podporu vysokého počtu stoupců. Jejich působení je tak odlišné od jiných druhů politického aktivismu, např. od tzv. *starého participačního aktivismu*, který je představován organizacemi, které jsou schopny pro dosažení svých cílů mobilizovat své členy a těší se poměrně dobrému přístupu k politickému systému (např. odbory). Příkladem starého participačního aktivismu je Český svaz žen, který má jediný jako početnou členskou základnu a síť místních organizací.

Profesionalizace činnosti advokačních organizací je spjata především s vlivem EU, a to v podobě tlaku na větší spolupráci a kooperaci a možnosti čerpat peníze z fondů EU. Podle Vráblíkové a Císaře (2010) byla evropeizace pro neziskové organizace hájící ženská práva důležitějším faktorem nežli transformace.¹⁰¹ V důsledku závislosti na grantech EU dochází často ke změnám v agendě, organizace se posouvají od neformálního dobrovolnictví k podnikatelské logice.¹⁰² Podle výzkumu citovaných autorů má 72% procent zkoumaných „ženských“ organizací zaměstnance, a to v průměru 11.

⁹⁹ Na tuto větu poukazuje M. Marxová Tominová ve Stínové zprávě 2004, s. 113

¹⁰⁰ Srv. Císař, O., 2008, s. 33-34.

¹⁰¹ Císař, O., Vráblíková, K., 2010

¹⁰² Císař, O. – Vráblíková, K., 2010

Část organizací tohoto typu má blízko k tzv. think-tankům,¹⁰³ a jsou schopny vstupovat do soutěže o zdroje s akademickými pracovišti; část jejich aktivit se zase překrývá s činností podnikatelských subjektů (např. PR agentury, komerční poskytovatelé konzultačních a poradenských služeb). Vedle toho existují rovněž organizace, které převážně poskytují sociální služby určité skupině klientů, a zpravidla jsou úžeji specializované (sem spadají např. organizace pomáhající obětem domácího násilí, obchodovaným ženám apod.) Často však tyto organizace spojují obě činnosti (např. La Strada ČR, o. p. s.). Podobně jako instituce a politiky na straně státu, jak jsme je popsali výše, je i nestátní sektor organizací hájící práva žen internacionalizovaný a evropeizovaný; i pro něj je „motorem mobilizace“ EU.¹⁰⁴

V logice výše nastíněného instrumentálního modelu jsou (resp. mohou být) neziskové organizace nejen nástrojem realizace politik, ale v širším slova smyslu tvoří i součást „institucionálního zajištění“ realizace veřejných politik. Spolu s institucionálními mechanismy na straně státu tak mohou tvořit síť spolupracujících subjektů advokační sítě, což se již zčásti děje. Dobré fungování tohoto modelu ale vyžaduje nějakou formu podpory zajištění provozních nákladů tzv. zastřešujících organizací, jakou je v současné době **Česká ženská lobby** (viz příloha IVd). Veřejná moc by měla ale najít i účinnější formu komunikace s občanskou společností v širším pojetí - v tomto ohledu se zatím jeví jako nevyužitá příležitost existující struktura Českého svazu žen.

Významnou roli v prosazování rovnosti žen a mužů zauímají také sociální partneři; zvláště je nutné zmínit Akční rámec v oblasti rovnosti žen a mužů, který dojednali sociální partneři na evropské úrovni, sociální dialog a kolektivní vyjednávání jako důležité nástroje pro rozvoj rovných příležitostí žen a mužů.

Spektrum aktérů na poli prosazování rovnosti žen a mužů doplňují akademická pracoviště. 90. léta přinesla nejen rozkvet nestátních neziskových organizací, ale rovněž výrazný rozvoj akademických pracovišť, která se zabývají genderovými studiemi. V současné době působí v Sociologickém ústavu Akademie věd České republiky Oddělení Gender & Sociologie, které bylo založeno již v roce 1990; součástí oddělení je Národní kontaktní centrum – ženy a věda (viz níže), které bylo založeno v roce 2001. Genderová studia se též přednášejí na několika univerzitních pracovištích (Katedra genderových studií FHS UK Praha, kde první ročník zahájil magisterské studium v zimním semestru 2005, Centrum genderových studií FF UK Praha, které je odborným pracovištěm pod patronací Ústavu pro českou literaturu a literární vědu; Genderová studia FSS MU v Brně, kde jsou součástí programu Katedry sociologie, a Genderová studia na PF JU České Budějovice). Vědomosti, které tato pracoviště přinášejí, je zatím jen málo využito při tvorbě politik.

Jedním z úkolů nové strategie prosazování rovnosti žen a mužů by mělo být i koncepčnější uchopení role neziskových organizací ve všech funkcích, včetně zde nediskutovaných rolí, např. monitorovací, včetně podpory jejich činnosti. Je žádoucí:

- v zájmu účinnějšího prosazování rovnosti žen a mužů rozvinout vznikající model spolupráce mezi státem a neziskovými organizacemi a posílit jeho fungování přiměřenějším materiálním a finančním zajištěním;
- posílit spolupráci mezi ústředním koordinačním orgánem a akademickými pracovišti, včetně vysokých škol, která se zabývají genderovou tematikou.

¹⁰³ Think-tanky se rozumí organizace zabývající se výzkumem politik, které nejsou závislé na vládě a do jisté míry jsou nezávislé též na společenských zájmech reprezentovaných firmami, zájmovými skupinami a politickými stranami.

¹⁰⁴ Císař, O. 2008, s. 141.

2. 10. 2. Rovné příležitosti žen a mužů ve vědě a výzkumu

V souvislosti s rozvojem genderových studií se dostala do pozornosti i oblast rovnosti žen a mužů ve vědě, a to zejména prostřednictvím Národního kontaktního centra – ženy a věda (dále jen “NKC-ŽV“), které je projektem Sociologického ústavu Akademie věd ČR, v.v.i., probíhajícím od roku 2001. Činnost NKC-ŽV, která je podporována z programu EUPRO administrovaném ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, výrazně přispívá ke zviditelňování problematiky rovných šancí žen a mužů ve vědě. Nově se také prostřednictvím mechanismu Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů tato témata dostává na vládní úroveň.

Podle zprávy o stavu genderové rovnosti v oblasti vědy a výzkumu z roku 2008¹⁰⁵ ve vědě přetrvávají nerovnosti mezi ženami a muži a v některých případech se rozdíly zvyšují. Např. zastoupení žen mezi výzkumnými pracovníci a pracovníky se nezvyšuje a v posledních sedmi letech (před vydáním zprávy) stagnuje kolem hodnoty 25%. Česká republika v tomto ohledu zaostává za průměrem celé EU. V roce 2005 byla z hlediska zastoupení žen, které pracovaly ve výzkumu a vývoji, až na 22. místě v pořadí všech zemí EU. Ve srovnání s novými členskými státy Česká republika zaostává co do podílu výzkumníků až o 20 procentních bodů. Ženy v české vědě nemají dostatečný podíl na rozhodování, dosahují jen velmi zřídka nejvyšší kvalifikace a soustřeďují se ve finančně méně atraktivních vědních oblastech a sektorech výzkumu. V České republice se nevěnuje pozornost genderové dimenzi ve strategiích týkajících se výzkumu, vývoje a inovací či terciálního vzdělávání.

Česká republika však přesto zatím nepřijala žádný specifický program podpory genderové rovnosti ve vědě. V zahraničí jsou přitom běžně přijímány programy na podporu zvýšení podílu žen na rozhodovacích pozicích a v profesorských sborech, existují i specifické granty pro ženy v oborech, kde jsou výrazně méně zastoupeny atd.

Jedním z problémů, který se výrazně týká vědkyň a vědců – rodičů malých dětí, je možnost posunout zahájení grantu nebo přerušit jeho řešení. NKC-ŽV v této záležitosti oslovilo počátkem roku 2010 Grantovou agenturu České republiky (dále jen „GA ČR“), která toto neumožňovala. Na základě tohoto podnětu bude GA ČR do budoucna umožňovat předložení individuální žádosti o přerušování či odložení uděleného grantového projektu, která bude vedením GA ČR posouzena z hlediska dopadu přerušování na aktuálnost řešené problematiky. (Proti posunům a prodloužení grantů stojí riziko neaktuálnosti výzkumu.) Nový přístup umožnila změna zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje, kdy od 1. července 2009 je nově možno prodloužit platnost grantové smlouvy a také antidiskriminační zákon s přesnou definicí přímé a nepřímé diskriminace.¹⁰⁶

V roce 2009 byla problematika žen ve vědě zviditelněna rovněž během českého předsednictví EU, kdy ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uspořádalo ve spolupráci s NKC-ŽV a Evropskou komisí 20. zasedání tzv. Helsinky Group on Women and Science¹⁰⁷ v Praze dne

¹⁰⁵ Tenglerová, H. (2008): Postavení žen ve vědě a aktivity na jejich podporu. Monitorovací zpráva za rok 2008. SÚ AV ČR, v. v. i. , Praha 2008.

¹⁰⁶ Korespondence mezi GA ČR a Národním kontaktním centrem – ženy a věda z března 2010. Korespondence byla poskytnuta v kopii oddělení rovnosti žen a mužů. K dispozici je také na www.zenyaveda.cz (http://www.zenyaveda.cz/html/index.php?s1=1&s2=0&s3=0&s4=0&s5=0&s6=0&lng=12&user_url=&menu_id=1&m=1&typ=clanky&recid_cl=2497&menu_id=1).

¹⁰⁷ Skupina funguje jako poradní orgán Evropské komise, připomínkuje interní dokumenty a dává podněty

13. května 2009 a dále konferenci v rámci předsednictví EU a Evropské komise pod názvem „Changing Research Landscapes to Make Most of the Human Potential“ ve dnech 14. a 15. května 2009 v Národním domě na Smíchově.

3. ZÁVĚR

Rok 2009 nebyl z hlediska prosazování rovnosti žen a mužů zlomem, přesto přinesl několik změn a nových trendů v oblastech, které jsou sledovány jako prioritní. Téma rovnosti žen a mužů napomohlo posunout o něco více do centra pozornosti společnosti české předsednictví EU, s nímž bylo spjato i výrazné zesílení aktivit neziskového sektoru. Předsednictví rovněž dalo České republice možnost prosazovat mnohem důrazněji rovnost žen a mužů na mezinárodním fóru. Posílení tématu rovnosti žen a mužů v zahraniční politice, jejíž vlajkovou lodí je obhajoba lidských práv a podpora demokracie, by se tak mohlo stát trvalejším odkazem českého předsednictví.

Na unijní úrovni byl v roce 2009 nejvýznamnější událostí vstup Lisabonské smlouvy v platnost. Smlouva posílením Evropského parlamentu, zavedením občanské iniciativy a posílením externích politik přináší potenciálně i větší význam unijních politik pro dosahování genderové rovnosti. Symbolickým aktem zahájení nové éry v životě Unie rovněž na poli rovnosti žen a mužů bylo slavnostní otevření Evropského institutu pro rovnost žen a mužů v prosinci 2009.

Ve vnitrostátním vývoji došlo k malým, ale důležitým změnám. Přijetí antidiskriminačního zákona přitom lze považovat za zásadní systémovou změnu v legislativní oblasti. Ukazuje se, že zákon začíná plnit i normotvornou a osvětovou funkci.

V oblasti institucionálního zajištění rovnosti žen a mužů to byly tři kroky: ustavení pracovních skupin na resortech, zřízení nových výborů Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů a rozšíření působnosti veřejného ochránce práv, který bude působit jako tzv. těleso pro rovnost (equality body). Na ochránce se budou moci obracet ženy a muži, kteří se stanou obětí diskriminace, a lze předpokládat, že jeho práce povede v delším horizontu rovněž k pozvednutí práce jiných institucí pověřených ochranou před diskriminací, především inspektorátů práce a úřadů práce.

Na úrovni regionální a obecní samosprávy nadále přetrvává stav nedostatečného institucionálního zabezpečení. V roce 2009 byla zpracována odborná studie, která mapuje stav a navrhuje realistická opatření k prosazování změn. Některá z doporučení z této studie jsou převzata do nově navržených úkolů.

Opatření Priorit z roku 2008 položila důraz na zvýšení podílu žen v rozhodovacích pozicích a v politickém životě. V roce 2009 byla následně otevřena politická diskuse a zahájeny odborné práce ke zvýšení zastoupení žen v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, v zastupitelstvech krajů a hlavního města Prahy. Prosazení reformy volebních zákonů se sice pozdrželo, mj. i z důvodu složitějšího nalezení jejich optimální podoby, ale tato situace není překvapivá. Zkušenosti z jiných evropských zemí ukazují, že podobné reformy jsou vždy tématem vyhraněných politických diskusí a neprosazují se snadno. Při přípravě volebních zákonů se také otevřela otázka současného ústavního rámce ve vztahu k rovnosti žen a mužů a jeho možné změny.

Jak vyplývá z evropského srovnání, současné nastavení systému, které způsobuje, že matky malých dětí opouštějí v České republice pracovní trh na dlouhé roky, silně vybočuje z praxe okolních zemí a je bariérou ekonomického růstu. Na základě opatření uloženého v Prioritách bylo v roce 2009 téma reformy péče o děti do tří let potvrzeno jako problém a byly zmapovány možnosti a podmínky změny. Vláda následně rozhodla, že odpovědné instituce se budou nadále zabývat dílčím řešením – možností širšího zařazování dětí do mateřských škol od dvou let věku. V oblasti sladování rodinného, osobního a pracovního života přetrvávají bariéry systémového charakteru, které brání zlepšení.

Stejně tak stagnuje rovněž celá oblast vyrovnání ekonomických pozic žen a mužů, což dokládají dostupná srovnání se zeměmi EU. Nelze než opakovaně konstatovat, že stále existují značné rozdíly v zapojení mužů a žen na trhu práce, v zaměstnanosti a v odměňování. Vysoký rozdíl v odměňování žen a mužů v neprospěch žen je alarmující.

V roce 2009 nadále pokračovala práce na prevenci domácího násilí a obchodu s lidmi, dvou oblastí, kde se situace v posledních letech zlepšila za výrazného přispění nevládního sektoru. Významnou skutečností, která tuto oblast do budoucna ovlivní, bylo zahájení jednání o přípravě úmluvy Rady Evropy o potírání násilí na ženách a domácího násilí. Úmluva počítá s vytvořením národního koordinačního orgánu a monitorovacího mechanismu, a tím přispěje rovněž k vytvoření systematictějšího přístupu v této oblasti.

Podpořeny a zviditelněny českým předsednictvím EU byly rovněž aktivity občanského sektoru. Projevuje se zřetelná tendence k zintenzivnění spolupráce mezi veřejnou mocí a neziskovými organizacemi. Rýsuje se možnost vytvoření širší advokační sítě, jejímiž uzly budou vedle neziskových organizací též instituce zabývající se prosazováním rovnosti žen a mužů na vládní straně. Zatím ale není oblast koncepčně uchopena. V důsledku rozpočtových škrťů se horší situace ve financování neziskového sektoru, počty programů zaměřených na různé aspekty rovnosti žen a mužů financovaných resorty klesají.

Závěrem je nutné podotknout, že předkládána Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů je pokusem o nalezení optimálnější varianty monitorování stavu rovnosti žen a mužů v české společnosti. Je nepochybné, že současný stav se liší od cíle, k němuž by měla směřovat příští dlouhodobější strategie rovnosti žen a mužů (Priority 2011-2015), jejíž zpracování se předpokládá ve druhé polovině roku 2010. Bez nové vize rovnosti žen a mužů a vůli tuto vizi uskutečnit, nelze zásadní zlom v postavení žen a mužů očekávat. A to by bylo ke škodě celé společnosti.

4. POUŽITÁ LITERATURA:

1. "Barcelonské cíle" - Presidency conclusions, Barcelona 15 and 16 March 2002, SN 100/1/02 REV 1
2. Beijing+15: The Platform for Action and the European Union. Report from the Swedish Presidency of the Council of the European Union. 2009, se2009.eu
3. Bergmann, N., Papouschek, U., Sorger, C. (2010): Qualität von Teilbeschäftigung und die Verbesserung der Position von Frauen am Arbeitsmarkt. Forschungsbericht. Bundeskanzleramt – Bundesministerin für Frauen und öffentlichen Dienst, Wien 2010. <http://www.frauen.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=39062>
4. Císař, O. – Vráblíková, K. The Europeanization of Social Movements in the Czech Republic: EU and Local Women's Groups. (2010), - rukopis připraven pro Communist and Post-Communist Studies.
5. Císař, O. (2008): Politický aktivismus v České republice. Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeitace. Brno, CDK, 2008.
6. Commission Communication on flexicurity dostupné na <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/256&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
7. Council Conclusions on Gender equality: strengthening growth and employment - input to the post-2010 Lisbon strategy dostupné z http://www.se2009.eu/polopoly_fs/1.25893!menu/standard/file/CC%20gender%20equa.pdf
8. EU plan on best practices, standards and procedures for combating and preventing trafficking in human beings - 2005/C 311/01. dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:311:0001:0012:EN:PDF>.
9. European Commission – Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=116&langId=en>
10. Evropská charta za rovnost žena mužů na úrovni života ve městech a obcích. Dostupné na <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/charta-equality-cj.pdf>
11. Graff, A.(2009): The Trouble with NGOs. In: Gender in the EU. Warsaw, Heinrich Böll Foundation 2009, s. 23-31.
12. Horký, O., Lukášová, M. (2009): Strategie začlenění genderu do české rozvojové spolupráce: ne móda, ale nutná podmínka efektivity. Policy Paper. Ústav mezinárodních vztahů/Centrum ProEquality, 2009, dostupné z <http://www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2009/Horky-Lukasova.pdf>
13. Jubeto, Y. - O'Hagan, A. (2010): Gender Budgeting. Proposal to the European Council.
14. Komanická, D. (2009): Priezvisko ženy pri uzavretí manželstva- Štúdiá mechanismov uchovávaní patronymie a patrilinearity, FHS UK, Praha.
15. Králíková, A. (2009): Women in the Czech Republic in 2009. Analýzy z ČR, Friedrich Ebert Stiftung, 4/2009.
16. Křížková, A. – Vohlřdalová, M (2009): Rodiče na trhu práce: mezi prací a péčí. Sociologický časopis, 2009, Vol. 45, No. 1, s. 31-60.
17. Kubálková, P. – Wennerholm Čáslavská, T. (eds.) (2010): Ženy a česká společnost. Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni (Peking + 15). Praha, Otevřená společnost, o. p. s. – Centrum ProEquality. Březen 2010.
18. Kuchařová, V. a kol. 2009 (2010): Péče o děti předškolního a raného školního věku. Praha: VÚPSV, v.v.i., dostupné na http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_299.pdf.

19. La Strada ČR, o. p. s. (2010): Negativní dopady „oznamovací povinnosti“ vztahující se na trestné činy obchodování s lidmi a zbavení osobní svobody dle nového trestního zákoníku na oblast politiky prevence a boje proti obchodování s lidmi, publikováno 5.1.2010, dostupné na www.strada.cz
20. La Strada ČR, o. p. s. (2010): Právní analýza úpravy trestného činu neoznámení trestného činu v novém trestním zákoníku s ohledem na její soulad s mezinárodními úmluvami, publikováno 5.1.2010, dostupné na www.strada.cz
21. Lisabonská strategie. Dostupné na http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/policies/art2377_cs.htm
22. Löfström, A: Gender Equality, Economic Growth and Employment, Department of Economics, Umea University, 2009.
23. More women in senior positions. Key to economic growth and stability. European Commission, DG Employment. Social Affairs and Equal Opportunities, Unit G1, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2010.
24. Národní strategie boje proti obchodování s lidmi. MV ČR, dostupné na http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rs_atlantic/mvcr/prevence/lidiobchod/9492.html
25. OECD (2010): Ekonomický přehled České republiky 2010. Policy Brief, duben 2010.
26. Pavlík, P. – Smetáčková, I. [2009] Analýza rovných příležitostí pro muže a ženy ve vybraných úřadech samosprávy. [2009]. <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Analyza-samosprava.pdf>
27. Pekingská akční platforma, 1995, dostupné na <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Peking-1995.pdf>
28. Plán pro dosažení rovného postavení žen a mužů 2006 -2010, dostupné na <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/roadmap-cs.pdf>
29. Prechal, S. – Burri, S.: EU Rules on Gender Equality: How they are transposed into national law? European Commission, DG for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit G 2. Luxembourg, Publications Office of the EU, 2009.
30. Prosazování genderové rovnosti: vybraná témata. Česká ženská lobby, Havlíčkův Brod, 2009.
31. Rovnost žen a mužů - 2009. KOM(2009)77 v konečném znění. Brusel, 27.2.2009.
32. Rovnost žen a mužů – 2010. KOM(2009)694 v konečném znění. Brusel, 18. 1. 2009.
33. Ruminska - Zimny, E. (2009): Gender Architecture in the European Union: Achievements, Challenges and the Future. In: Gender in the EU. Warsaw, Heinrich Böll Foundation 2009, s. 7-15.
34. Smékal, H. – Vráblíková, K. (2010): The CEDAW in the Czech Republic: On the Sidelines. Paper prepared for the Research project Political Parties and Representation of Interests in Contemporary European Democracies (2010).
35. Stínové zprávy v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů (2004, 2006, 2008), Praha: Gender Studies, o. p. s./ Nadace Open Society Fund Praha, 2004, 2006, 2008
36. Tenglerová, H. (2008): Postavení žen ve vědě a aktivita na jejich podporu. Monitorovací zpráva za rok 2008. SÚ AV ČR, v. v. i. , Praha 2008.
37. Tesařová, - J., Lišková, K. (2002) : Ženská práva jsou lidská práva. Brno: Nesehnutí, 2002
38. The 2007 Trafficking In Persons Report, Úřad pro monitoring a potírání obchodu s lidmi, USA, červen 2007, s. 8.
39. Twinningový projekt „Zlepšení veřejného institucionálního mechanismu pro zavedení, posílení a kontrolu prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže“, dostupné na <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu->

[vlady/michael-kocab/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Zaverecna-doporuceni-z-twinningoveho-projektu-2003_1.doc](#)

40. Usnesení vlády ČR ze dne 3. září 2008 č. 1139 k Národní strategii prevence násilí na dětech v České republice na období 2008 – 2018, dostupné na www.mvcr.cz/soubor/vv-0508-pdf.aspx
41. Usnesení vlády ČR ze dne 7. 1. 1998, č. 6.
42. Usnesení vlády ze dne 9. března 2009 č. 275 ke Čtvrté a páté periodické zprávě o plnění Úmluvy Organizace spojených národů o odstranění všech forem diskriminace žen.
43. Vohlídalová, M.: Part-time Work: A Promise or a Trap? Socioweb, roč. 6, č. 7-8 (2008), s. 5-8.
44. Vohlídalová, M. Reforma rodinné politiky a její úskalí pro ženy (nejen) ve vědeckých profesích. Newsletter Národní kontaktní centrum ženy a věda 04/2010. Praha: SOÚ AV ČR, v.v.i. www.zenyaveda.cz

Právní předpisy

45. Konsolidované znění smlouvy o Evropské Unii a Smlouvy o fungování Evropské Unie.
46. Návrh rámcového rozhodnutí Rady o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí, kterým se zrušuje rámcové rozhodnutí 2002/629/SVV. KOM/2009/0136 konečném znění
47. Rámcové rozhodnutí Rady (2001/220/SVV) ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení
48. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání.
49. Směrnice Rady 2004/81/ES o povolení pobytu pro státní příslušníky třetích zemí, kteří jsou oběťmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovalectví a kteří spolupracují s příslušnými orgány. Neoficiální překlad směrnice je dostupný z: [http://isap.vlada.cz/Kopie/revize.nsf/0b13bbb6e0c063d9c1256dc7002e1b5c/b9f2a1f20bffc0a9c12572760036174e/\\$FILE/32004L0081.pdf](http://isap.vlada.cz/Kopie/revize.nsf/0b13bbb6e0c063d9c1256dc7002e1b5c/b9f2a1f20bffc0a9c12572760036174e/$FILE/32004L0081.pdf)
50. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, New York, 18.12.1979
51. United Nations Convention Against Transnational organized crime and the protocols thereto, UN, New York, 2004.
52. Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů